

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ Δ. ΒΕΡΟΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ

ISSN 1106 5354

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
της ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ
και του ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ ΗΜΑΘΙΑΣ
Αριθμός έκδοσης 41
Ιούνιος - Ιούλιος - Αύγουστος 2006

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

πρόεδρος
ΜΙΜΑ -ΔΗΜΟΥΛΑ ΠΕΤΡΙΔΗ
αντιπρόεδρος
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ
μέλη
ΜΑΡΙΑ - ΤΣΑΜΗΤΡΟΥ ΚΑΡΑΧΑΤΖΗ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ
ΜΙΧΑΗΛ ΣΑΚΑΛΗΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΟΥΡΝΙΑΔΗΣ
ΓΕΣΗ ΒΛΑΧΟΠΙΑΝΝΗ
ΠΑΥΛΟΣ ΔΡΑΓΚΟΛΑΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΑΡΑΤΣΙΔΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

διευθυντής
ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ ΠΑΝΝΗΣ
,διεύθυνση οικονομικού
ΤΑΡΑΤΣΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
διεύθυνση προγραμματισμού
ΟΥΣΟΥΛΤΖΟΓΛΟΥ ΧΑΡΟΥΛΑ
διεύθυνση παραγωγής
ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΗΣ
ΣΤΑΝΤΖΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
διεύθυνση εκπαιδευτικού-τεκμηρίωσης
ΧΙΟΝΙΔΟΥ ΣΟΦΙΑ
διεύθυνση τεχνικού
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ
γραμματεία
ΜΥΛΩΝΑ ΟΛΓΑ
ΒΕΡΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
βιβλιοθηκονόμος
ΚΟΤΣΑΛΟΥ-ΠΑΠΑΡΗ ΒΟΥΛΑ
γενικών καθηκόντων
ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Εξώφυλλο:
Φωνητικά συγκροτήματα από
ΑΛΒΑΝΙΑ, ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, ΕΛΛΑΔΑ,
ΡΟΥΜΑΝΙΑ, FYROM.

Πολιτιστικά Δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Αριθμός έκδοσης **41**

Ιούνιος - Ιούλιος - Αύγουστος 2006

Ιδιοκτήτης

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΟΠΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Εκδότης

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΟΠΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Διευθυντής Γιάννης Καμπούρης

Υπεύθυνη Σύνταξης Χαρά Λάμπρη

Υπεύθυνος τυπογραφείου Νίκος Καραμανλίδης

Περιεχόμενα

ΤΟ ΒΛΑΧΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ, Σύλλογος Βλάχων Βέροιας	2
Ο ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ, Κώστας Τσικερδάνος	9
Ο Ι. Ν. ΚΟΙΜΗΣΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΣΤΟ ΔΑΣΚΙΟ ΗΜΑΘΙΑΣ, Νίκη Τσιλιπάκου	11
ΠΡΩΤΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ, Θεόδωρος Πολυχρονιάδης	19
ΣΚΕΨΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΙΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ, Παντελής Τσαλουχίδης	20
Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, Αδελαΐς Ισμυρλιάδου	26
ΤΑ ΟΔΩΝΥΜΙΑ ΜΙΑΣ ΠΟΛΗΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ, Αριστοτέλης Παπαγεωργίου	30
Η ΒΑΝΤΙΝΤΕ ΣΟΥΛΤΑΝΑ ΤΟΥ 1822, Θωμάς Γαβριηλίδης	38

Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα.
Το περιοδικό δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

Το Βλάχικο Τραγούδι στα Βαλκάνια Cănticlu Armănescu tu Balcanu

Εκδήλωση αφιερωμένη στην ειρήνη και τον πολιτισμό

Σύλλογος Βλάχων Βέροιας

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΒΛΑΧΩΝ ΒΕΡΟΙΑΣ

Το Βλάχικο Τραγούδι στα Βαλκάνια

ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ στην ΕΙΡΗΝΗ και τον ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Σάββατο 6 Μαΐου 2006

8.30 μ.μ.

ΧΩΡΟΣ ΤΕΧΝΩΝ

Φωνητικά
συγκροτήματα από

ΑΛΒΑΝΙΑ

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

ΕΛΛΑΔΑ

ΡΟΥΜΑΝΙΑ

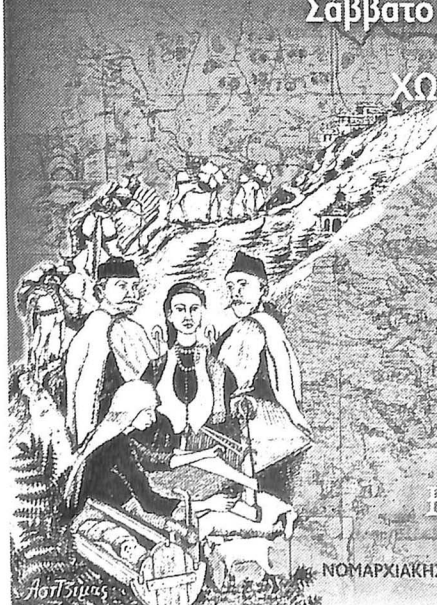
FYROM

Γλυπτική συμμετοχή

ELI FARA

Είσοδος ελεύθερη

Υπό την αιγίδα
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ
ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου Βλάχων Βέροιας οργάνωσε στο Χώρο Τεχνών, το Σάββατο 6/5/06, εκδήλωση, με χορούς και βλάχικα τραγούδια από όλα τα Βαλκάνια, αφιερωμένη στην ειρήνη και τον πολιτισμό. Το όραμα του Ρήγα για συνεργασία όλων των βαλκανικών λαών είναι και στις μέρες μας επίκαιρο και ζωντανό. Οι Βλάχοι, διεσπαρμένοι σε όλη τη νότια βαλκανική, μπορούν να συντελέσουν στην κατάρριψη διχαστικών στερεότυπων του παρελθόντος και να αποτελέσουν γέφυρα φιλίας και συνεργασίας ανάμεσα στους βαλκανικούς λαούς.

Συμμετείχαν, πέρα από το Σύλλογο Βλάχων Βέροιας, φωνητικά συγκροτήματα Βλάχων από την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τη FYROM, καθώς και ο Σύλλογος Βλάχων Φοιτητών Θεσσαλονίκης, οι οποίοι χωρίς να παραμελούν τις κύριες επιστημονικές τους υποχρεώσεις υπηρετούν με μεράκι τη βλάχικη παράδοση και τον πολιτισμό. Ακούστηκαν τραγούδια, μονοφωνικά και πολυφωνικά, από την πλούσια πολιτισμική παράδοση των Βλάχων. Τραγούδια που επίμονα ανιστέκονται στο χρόνο και στον ισοπεδωτικό χαρακτήρα της εποχής και περιμένουν τους λαογράφους, τους γλωσσολόγους, τους μουσικολόγους, τους ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι με αυστηρά επιστημονικά κριτήρια θα σκύψουν πάνω σε αυτά, θα τα καταγράψουν και θα τα μελετήσουν. Και αυτό όχι μόνο για λόγους ιστορικούς αλλά και από σεβασμό στον άνθρωπο και τα δημιουργή-

ματά του και από ενδιαφέρον για μια γλώσσα δυο χιλιάδων χρόνων, τη βλάχικη, που μέρα με τη μέρα αβοήθητη χάνεται.

Η εκδήλωση έγινε υπό την αιγίδα της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ημαθίας και του Δήμου Βέροιας που στήριξαν ηθικά και υλικά αυτή την προσπάθεια.

Ο Σύλλογος Βλάχων Βέροιας, υλοποιώντας καταστατικό του σκοπό, δραστηριοποιήθηκε ήδη από την ίδρυσή του (1981) στη συλλογή και καταγραφή βλάχικων τραγουδιών. Πρωτότυπες ηχογραφήσεις, καθώς και σχετικές πληροφορίες που καταγράφηκαν, φυλάσσονται στο αρχείο του Συλλόγου. Αξιοποιώντας μνήμες και την πλούσια ζωντανή προφορική παράδοση, αλλά και ευρωπαϊκά προγράμματα, ο Σύλλογος ηχογράφησε μια σειρά από αυθεντικά βλάχικα τραγούδια, και ήδη κυκλοφορούν σε δίσκους, CD και κασέτες. Παράλληλα, σε όλα τα Βαλκάνια όπου ζουν Βλάχοι, παρουσιάζεται παρόμοια δραστηριότητα, με αποτέλεσμα την έκδοση πολλών συλλογών με τραγούδια. Τα τραγούδια αυτών των συλλογών, όλα στη βλάχικη γλώσσα, συνιστούν μια μικρή προσπάθεια καταγραφής της βλάχικης γλώσσας και παράλληλα ένα μικρό δείγμα από τον πολιτισμικό πλούτο των Βλάχων που επιβιώνει.

Τα βλάχικα τραγούδια καθρεφτίζουν τις συνθήκες που τα γέννησαν και είναι αντανάκλαση του τρόπου ζωής. Οι Βλάχοι ζώντας, κυρίως, στη φύση είχαν μόνιμο σύντροφό τους το τραγούδι, γιατί και η ίδια η φύση με την επιβλητικότητά της, τη λυρικότητα και την αρμονία είναι ένα τραγούδι. Αν σκύψει κάποιος με σεβασμό σε αυτά, θα αντιλήσει πληροφορίες πολύτιμες για όλες τις πτυχές της ζωής των Βλάχων και πολιτισμικό πλούτο μοναδικό. Η δύσκολη ζωή των κυρατζήδων και των κτηνοτρόφων, ο πόνος της ξενιτιάς, οι αγώνες κατά των Τούρκων για τη λευτεριά και η ιστορική τους μοίρα προβάλλουν μέσα από τα τραγούδια. Στα τραγούδια του αρραβώνα και του γάμου εξυμνούνται οι αρετές και τα χαρίσματα της κόρης και του νέου, και διαφαίνεται η πλούσια τελετουργία και το πανάρχαιο εθιμοτυπικό του γάμου, που ανάγεται στην ελληνорωμαϊκή συνύπαρξη. Στα τραγούδια της αγάπης, τα ερωτικά, εκφράζεται ο ιδιαίτερος ψυχισμός των Βλάχων και τα πλούσια συναισθήματα, όπως αυτά διαμορφώθηκαν στη μοναχική, συχνά μέσα στη φύση, ζωή τους.

Τα τραγούδια των Βλάχων αποτελούν μια πλούσια κληρονομιά, γεννημένη σε τούτον τον τόπο, η οποία μέρα με τη μέρα χάνεται μαζί με τη βλάχικη γλώσσα. Ο καθηγητής στην έδρα της γλωσσολογίας στο Α.Π.Θ. Ν. Κατσάνης δικαιολογημένα σημειώνει ότι τα βλάχικα τραγούδια ελάχιστα μέχρι τις μέρες μας έγιναν ανικείμενο από τη φιλολογική επιστήμη στη χώρα μας, όπως δε μελετήθηκε και η σχέση με τα ελληνόφωνα τραγούδια που επίσης τραγουδούν οι Βλάχοι. Πολλά τραγούδια της Βλάχικης τραγουδιόνης και στα ελληνικά, και είναι φυσικό να μην επέζησε η αρχική τους μορφή, όταν η βλάχικη γλώσσα άρχισε να υποχωρεί. Η ρητή μαρτυρία του Συρακιώτη ποιητή Κ. Κρυστάλλη ότι μετέφρασε πολλά βλάχικα τραγούδια από τη Σαμαρίνα στην Ελληνική γλώσσα, καθώς και ότι πολλά ελληνόφωνα τραγούδια εξυμνούν «τη Βλάχα την έμορφη, τη Βλάχα την παινεμένη...» οδηγούν σε αυτή τη σκέψη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, από αυτή την άποψη, το γνωστό σε όλους τους Βλάχους νυφιάτικο τραγούδι «*Ai moi feata la fantana*», για το οποίο ο Κ. Κρυστάλλης, Βλάχος ο ίδιος, αναφέρει ότι το μετέφρασε στην ελληνική γλώσσα από τη βλάχικη. Για το ίδιο τραγούδι υπάρχει μαρτυρία πως το 1870 στην πλατεία του Βραδέιου, στο Ζαγόρι, στο έθιμο του Κλείδωνα (Galeata), μια παρέα κοριτσιών, σε ένα χωριό που μιλούσε πια μόνο ελληνικά, τραγουδούσε αυτό το βλάχικο τραγούδι.

Στη μνήμη των ηλικιωμένων Βλάχων διατηρούνται αμέριστα τραγούδια. Ήδη από τον προηγούμενο αιώνα, ο Γερμανός φιλόλογος Weigand καταγράφει και διασώζει βλάχικα τραγούδια από διάφορες περιοχές της Ελλάδας (Λειβάδι Ολύμπου, Σαμαρίνα κ.τ.λ.), ενώ και στο έργο των WACE- THOMPSON «*Οι νομάδες των Βαλκανίων*», στις αρχές του αιώνα, υπάρ-

Σύλλογος Βλάχων Βέροιας: *arauda inima marata: Κουράγιο δύστυχη ψυχή*

Χορωδία Συλλόγου Βλάχων Βέροιας
Ai mor feata la fantana = Άιντε κόρη στην πηγή
Nu va dada s' mi marita = Δε θέλει η μάνα να με παντρέψει

κληρώθηκε λόγω του θανάτου του.

Να σημειωθεί ότι συλλογές με βλάχικα τραγούδια έχουν εκδοθεί, τα τελευταία χρόνια, και στις άλλες βαλκανικές χώρες, όπου ζουν οι Βλάχοι. Στα όρια της Π.Γ.Δ.Μ ζουν πολλοί Βλάχοι, γύρω στις εκατό χιλιάδες τουλάχιστο, στο Μοναστήρι (Μπιτόλια), το Κρούσιοβο, την Οχρίδα, τη Σιρούγκα, το Μεγάροβο, τη Μηλόβιστα, το Σιπ, το Κουμάνοβο και σε άλλα μέρη. Οι περιοχές αυτές αποτελούν πανάρχαιες κοιτίδες Βλάχων, όπως αναφέρει και ο Αστέριος Κουκούδης στο τετράτομο έργο του, αλλά ενισχύθηκαν πάρα πολύ πληθυσμιακά γύρω στα 1770, όταν κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες καταστράφηκαν μεγάλες βλάχικες πολιτείες,

Βλάχοι από το Κρούσιοβο και το Τίτο Βέλες, περιοχές της FYROM,
 οι οποίοι τραγούδησαν τα τραγούδια
Tzjionji Armanji = Λεβέντες Βλάχοι, *Birbiljulu* = Αϊδόνι

χουν καταγραμμένα βλάχικα τραγούδια. Σε δημοσιεύματα και σχετικά πρόσφατες μελέτες που αφορούν στους Βλάχους και που εμπλουτίζουν τη βιβλιογραφία καταγράφονται βλάχικα τραγούδια. Η συστηματική έρευνα των βλάχικων τραγουδιών, η συλλογική έκδοσή τους, η επιστημονική προσέγγιση από κάποια πανεπιστημιακή έδρα λαογραφίας της χώρας μας καθίσταται αναγκαία. Δυστυχώς, η μελέτη των βλάχικων τραγουδιών από τον αξέχαστο Samuel Baud-Bovy «*Chansons Aromounes de Thessalie*» δεν ολο-

ώπως η Μοσχόπολη, η Νικο-λίτσα, το Λινοτόπι, η Γράμμουστα. Παρά τις αντίζοες συνθήκες, στη διάρκεια του 20ου αιώνα, και τις προσπάθειες αφομοίωσής τους, η βλάχικη γλώσσα επέζησε σε αυτές τις περιοχές και ομιλείται ως μητρική, ακούγεται στα κρατικά μέσα ενημέρωσης, τραγουδιέται στα γλέντια.

Το βλάχικο τραγούδι, λόγω της μεγάλης διασποράς των Βλάχων, διαφοροποιήθηκε από περιοχή σε περιοχή, και υπάρχει μεγάλη ποικιλία. Ωστόσο, κυριαρχούν δυο τύποι εκτέλεσης. Ο ένας, ο πιο διαδεδομένος, απαντά στους Βλάχους της Πίνδου,

της Γράμμοσσας, στα Μπιτόλια, στο Βέρμιο. Ο άλλος στους Αρβανιτόβλαχους, στους Φαρσιαρώτες. Τα τραγούδια του πρώτου τύπου εκτελούνται γενικά ομοφωνικά, πιο σπάνια ετεροφωνικά ή πολυφωνικά. Η πλειοψηφία των εκτελεστών τραγουδά τη βασική μελωδία και αυτοί που έχουν καλές φωνές μετακινούνται πάνω κάτω από τη βασική μελωδία.

Στους Αρβανιτόβλαχους - Φαρσιαρώτες το πολυφωνικό τραγούδι είναι γενικευμένο και ατομική εκτέλεση σχεδόν ανύπαρκτη. Η μελωδία του τραγουδιού διατηρείται από δυο κύριους τραγουδιστές, ενώ οι υπόλοιποι, ο χορός, απλά συνοδεύει. Το τραγούδι αρχίζει «σόλο» από τον κύριο τραγουδιστή (atselu tse acatsa canticlu). Στη μέση ή στο τέλος του πρώτου στίχου - μερικές φορές και στην αρχή του επόμενου - μπαίνει και ο άλλος τραγουδιστής (atselu tse lu talji) με άλλη μελωδία, η οποία του κόβει τη φωνή, όπως λένε οι Φαρσιαρώτες. Ταυτόχρονα μπαίνει και το υπόλοιπο τμήμα της παρέας που συνοδεύει τους δυο τραγουδιστές κρατώντας το ίσο. Πολλές φορές, για να δώσουν στο τραγούδι πιο πετυχημένα effects, οι δυο σολίστ τραγουδιστές συναγωνίζονται να δημιουργούν ή να αυτοσχεδιάζουν νέα μελωδικά σχήματα.

Πολυφωνικά τραγούδια υπάρχουν στην ελληνική, βλάχικη και αλβανική γλώσσα, και η συγκριτική μελέτη τους, καθώς και η προέλευσή τους και οι επιδράσεις τους είναι αντικείμενο για έρευνα. Πολυφωνικά τραγουδούν ακόμη και σήμερα - και σώζονται εκατοντάδες τραγούδια - οι Βλάχοι στην Αλβανία, όπου ζουν σήμερα, με τους πιο μέτριους υπολογισμούς, πάνω από 300.000 Βλάχοι (Αρβανιτόβλαχοι-Φαρσιαρώτες) στις διάφορες πόλεις (Κοριτσά, Μπεράτι, Αργυρόκαστρο, Άγιοι Σαράντα, Ελμπασάν, Σελινίτσα, Μοσχόπολη, Τίρανα και αλλού), και οι οποίοι μιλούν ακόμη τη βλάχικη γλώσσα ως μητρική.

Η ευρύτερη περιοχή της Θράκης είχε πολύ νωρίς εκλατινιστεί, και στη νότια Βουλγαρία αναφέρεται η πρώτη μαρτυρία, (μαρτυρία Θεοφάνη και Θεοφύλακτου), για τη βλάχικη γλώσσα, η οποία άρχισε να υποχωρεί, όταν μετά τον 6ο αιώνα κατέβηκαν τα πρώτα σλαβικά φύλα και ο εκσλαβισμός πήρε μεγάλες διαστάσεις.

Μετά τον εκσλαβισμό αυτών των περιοχών, Βλάχοι εμφανίζονται στις περιοχές της Βουλγαρίας και της ανατολικής Ρωμυλίας στα τέλη του 18ου αιώνα μετά τις καταστροφές βανδαλικών διαστάσεων που υπέστησαν, επί Αλήπασα, οι βλάχικες πολιτείες γύρω από τη Γράμμοσσα και τη Μοσχόπολη, και την ιεράσια διασπορά Βλάχων που ακολούθησε προς όλες τις κατευθύνσεις. Οι Γραμμουσιάνοι Βλάχοι, αστοί και κτηνοτρόφοι, αναζήτησαν αστικά κέντρα (Σέρρες, Φιλιππούπολη, Κωνσταντινούπολη) αλλά και βοσκοτόπια στη σημερινή νότια Βουλγαρία (περιοχή Ρίλας, Πέστερας, Μπακίτσας, Αίμου). Οι εθνικισμοί του 19ου και 20ου αιώνα ήταν καταλυτικοί

για την αφομοίωση των Βλάχων που ζούσαν στις περιοχές της Βουλγαρίας. Άλλοι μετακινήθηκαν βορειότερα στις περιοχές της Δοβρουτσάς και άλλοι αφομοιώθηκαν.

Σήμερα, οι Βλάχοι που ζουν στη Βουλγαρία είναι λίγοι, αλλά δραστηριοποιούνται και οργανώνονται σε συλλόγους.

Χαρακτηριστικό των βλάχικων τραγουδιών είναι και οι ανιφωνίες, κυρίως ανδρών -

Πολυφωνικό συγκρότημα "Anton Potsi" από την Αλβανία, περιοχή Αργυροκάστρου.

Τραγούδησαν τα τραγούδια

Njigisii dada cu oili = Κίνησα μόνα με τα πρόβατα

Una seara ditu Ginaru = Μια βραδιά του Γενάρη

Seara fapta tzua lai = Είχε γίνει η μέρα μαύρη

Πολυφωνικό συγκρότημα "Fantana" από τη Βουλγαρία, περιοχή Ροδόπης.

Τραγούδησαν τα τραγούδια

La patruli Fantanji = Στις τέσσερις πηγές

La casambalu di Atina = Στην πολιτεία της Αθήνας

Iu angishisi la Lena = Για πού κίνησες Λένα

τέμπα. Το κλαρίνο μπήκε αργότερα και έγινε το κύριο όργανο της κομπανίας. Τα χάλκινα όργανα (κορνέτες, τρομπόνια, νταούλι) τα νεότερα χρόνια, είναι δυτική επίδραση, έχουν σχέση με τις στρατιωτικές μπάντες και απαντούν κυρίως σε αστικοβιοτεχνικά κέντρα των

γυναικών. Αυτές ίσως γεννήθηκαν από την ανάγκη να ξεκουράζονται ή να συναγωνίζονται οι δύο ομάδες αυτών που τραγουδούν.

Η οργανική μουσική επένδυση στα βλάχικα τραγούδια είναι μεταγενέστερη και ακολούθησε τις μελωδίες που ήδη υπήρχαν. Η αυτοσχέδια φλογέρα συνόδευε τους ποιμενικούς σκοπούς, ενώ από τα όργανα της σημερινής κομπανίας πρώτο το βιολί-σύμφωνα με τις προφορικές παραδόσεις-συνόδευσαν τα τραγούδια, γιατί μπορούσε να ακολουθεί τις διακυμάνσεις στις βλάχικες μελωδίες. Το ντέφι και το λαούτο έδιναν το ρυθμό, κρατούσαν το χρόνο, τα

Σύλλογος Βλάχων Βουκουρεστίου "Pilisterlu"

Τραγούδησαν τα τραγούδια

Tse nji s' aura = Τι με βρήκε

Rafte tse nu tziots = Ράφτη, γιατί δε χορεύεις

Stau una tzua tu livadi = Μια μέρα στο λειβάδι

Βλάχων (Νέβεσκα, Κλεισούρα, Μπιτόλια κ.ά). Στη Βέροια, τις τελευταίες δεκαετίες, κυριαρχούν τα χάλκινα όργανα που εκτόπισαν τα βιολιά, μια και το τραγούδι υποχώρησε. Οι ρυθμοί των βλάχικων τραγουδιών, με μικρές αποκλίσεις που οφείλονται στο διαφορετικό προσανατολισμό της οικονομίας και τις διαφορετικές επιδράσεις που δέχτηκαν τα βλαχοχώρια στην ιστορική τους πορεία, είναι οι κλασικοί βλάχικοι σκοποί: συγκαδιστά, στρωτά, μπεράτια, τσάμικα, κυραιζίδικα και κτηνοτροφικά, άλλα δηλαδή είναι καδιστικά (cantitsi di mpadi)

και άλλα χορευτικά (cantitsi di tziocu).

Οι Βλάχοι ήταν διαρκώς σε κίνηση. Τα τρία βασικά επαγγέλματά τους, κτηνοτρόφοι, κυραιζήδες, έμποροι, τους θέλουν καθ' οδόν. Έτσι, δικαιολογείται και η τεράστια διασπορά τους. Πήγαιναν σε διάφορες κατευθύνσεις: Αίγυπτο, Δυτική Ευρώπη, Σουηδία, αλλά κυρίως στις Παραδουνάβιες περιοχές, αργότερα και στην Αμερική. Στη Ρουμανία Βλάχοι ταξίδευαν όπως και άλλοι κάτοικοι από τη νότια βαλκανική, για λόγους κυρίως οικονομικούς, πολύ πριν αρχίσουν οι εθνικιστικές αντιπαραθέσεις στα μέσα του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα. Αναφέρονται ενδεικτικά μόνο τα ονόματα του Ρήγα, του Ζάππα, του Αρσάκη, που ένα διάστημα της ζωής τους το έζησαν στη Ρουμανία. Η μεγάλη όμως πλειοψηφία των Βλάχων που ζει σήμερα κυρίως στην περιοχή της Κωσταντζας και στο Βουκουρέστι, 200.000 χιλιάδες περίπου, μετακινήθηκαν στη Ρουμανία την εποχή των εθνικιστικών παροξυσμών, οι περισσότεροι τη δεκαετία του 1920 - 1930, με τραγικές συνέπειες για τους ίδιους και για τους Βλάχους γενικότερα.

Σήμερα, μετά την πολιτική αλλαγή στην Ανατολική Ευρώπη, οι Βλάχοι στη Ρουμανία οργανώνονται σε συλλόγους, και παρουσιάζουν ποικίλες δραστηριότητες: οργανώνονται συνέδρια για τον πολιτισμό των Βλάχων, εκδόσεις, συναυλίες, παραδοσιακές βραδιές.

Γίνονται ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές στη βλάχικη γλώσσα, ενταγμένες στην προσπάθεια τους να διατηρήσουν την ιδιαιτερότητά τους, να διασώσουν τη βλάχικη γλώσσα και τον πολιτισμό τους. Εδώ και τρεις γενιές, οι Βλάχοι στη Ρουμανία αντιστέκονται στην αφομοίωση τους.

Χαρακτηριστικά στους Βλάχους είναι τα κυραιζίδικα τραγούδια: Αργά, μακρόσυρτα τραγούδια, συχνά λυπητερά, όπως και αυτά της ξενιτιάς, κυρίως στις Παραδουνάβιες περιοχές, αργότερα και στην Αμερική. Οι τραγικές στιγμές του αποχωρισμού και ο αβάσταχτος πόνος γινότανε τραγούδι.

Σύλλογος Βλάχων Φοιτητών Θεσσαλονίκης
Τραγούδησαν τα τραγούδια
Namisa di doi lai muntza = Ανάμεσα σε δυο Βουνά
Tu valea di Gianina = Στη ρεματιά στα Γιάννενα

«*deadi soarli la flambura, deadi la Fagu-vimptu, scuala nji ti vruta scoala nji ti, ca io va fugu tu xeani...*».

Σπουδαία ιστορικά γεγονότα, καταστροφές χωριών, θάνατοι κλεφτών και παλικαριών ήταν αφορμή για τραγούδι. Στα προεπαναστατικά χρόνια αναφέρεται το τραγούδι του βλαχοκαπετάνιου Γιαννάκη Φλώρα που γλίτωσε στην Κορυτσά και σκοτώθηκε στο Μωριά «...*tu Gurtsau askapa shi tu Mureau s vatama...*», ενώ στην καταστροφή της Αβδέλλας αναφέρεται το ιστορικό τραγούδι «*Voi Armanji armatulat...*». Το τραγούδι του τσέλιγκα Χατζηστερία «*Hatzi-Sterja tselniclu mari...*» από τη Γράμμοστα απηχεί την ανιδικία του με τον Αλή πασά για την όμορφη κόρη του Σιάνα, η οποία κατέληξε σε σύγκρουση των Γραμμουσσιανών με τους Αρβανίτες και στο ξεκλήρισμά τους μετά το πάτημα της Γράμμουσιας. Χαρακτηριστικά στους Βλάχους είναι τα μοιρολόγια. Ο Γάλλος φιλέλληνας Claude Fauriel στο βιβλίο του «*Chants populaires de la Grece*» Παρίσι 1824 αναφέρει ότι άκουσε ένα τέτοιο λυπητερό τραγούδι στο Μέτσοβο και στη Βέροια ακόμη και σήμερα ακούγεται:

«Anamisa di doi lai muntza iasti unu tzioni vatamatu
 shi tu tambari adunatu, shi tutu di pulji amvirigatu.
 Voi lai pulji tse amvirigats, tutu ndregu s nu nji mi macats
 Doali manji shi doali tsioari s nji li alasats
 Ca amu cali pi tu amari, iu s mparta luna cu soarli...»

Στην άλλη άκρη, στο ξεκίνημα της ζωής, βρίσκονται τα νανουρίσματα με τα οποία οι μανάδες, μέχρι τη δεκαετία του 60, μεγάλωναν τα βλαχόπουλα. Και ο κύκλος της ζωής είναι ένα τραγούδι.

Η εκδήλωση έκλεισε με το τραγούδι *Candu ba yina arusu Maiu* = *πότε θα ρθει ο ξανθός Μάης* και με μια σύντομη αναφορά στο **Μεγάλο Χορό** (corlu marli ή corlu di n hoara) που ακόμη και σήμερα επιβιώνει σε πολλά βλαχοχώρια, ακόμη και σε κάποια που έχασαν τη βλάχικη γλώσσα. Χορεύεται, όπου επιβιώνει, στις μεγάλες γιορτές, συνήθως της Παναγίας (Sta-Maria) και της Αγίας Παρασκευής (Sta-Vinjiri) στην αυλή κυρίως της εκκλησίας, σε κύκλο ανοιχτό, κατά φύλο και ηλικία, και μετέχει όλο το χωριό. Είναι χορός τελετουργικός, με λιτές κινήσεις, και ίσως συμβολίζει το πέρασμα του χρόνου. Παράλληλα, συμβολίζει τον κύκλο της ζωής που κλείνει με τους γέροντες, για αυτό και τους δίνεται η τιμή των πρωτοχορευτών. Στο χορό αυτό, που απουσιάζουν τα όργανα, σύγχρονοι μελετητές διαβλέπουν επιβιώσεις στοιχείων από τους δωρικούς κύκλιους χορούς και τον συνδέουν με το Διθύραμβο.

Την εκδήλωση κάλυψαν μουσικά. οι Καραβιώτης και Παράσχος Δημήτρης στο κλαρίνο, ο Μήτσιαλος Βασίλης στο βιολί, ο Μπιντζιλαίος Αποστόλης στο λαούτο, ο Βαλκάνης Στέφανος στο ακορντεόν, ο Κάλας Γιάννης στην κορνέτα και ο Τρογούτης Ηλίας στο ντέφι. Χόρεψαν τα χορευτικά συγκροτήματα του Συλλόγου Βλάχων Βέροιας (χοροί: *Nathimats* = πανάθεμα: συγκαθιστό, *Unu lai tzioni picuraru* = νέος βοσκός: ζαχαρούλα, *Deadi neaua nsus tu munti* = χιόνισε ψηλά στο βουνό: караμπατάκι) και του Συλλόγου Βλάχων Φοιτητών Θεσσαλονίκης (*angisira oili s' fuga* = κίνησαν τα πρόβατα να φύγουν, *Chatzisterjia tselnicu mari*).

Τα κείμενα ήταν του Τάκη Γκαλαΐτη, τα παρουσίασε η Νανά Μπιτζιόγλη και τη γενική επιμέλεια της εκδήλωσης είχε το Διοικητικό Συμβούλιο Συλλόγου Βλάχων Βέροιας.

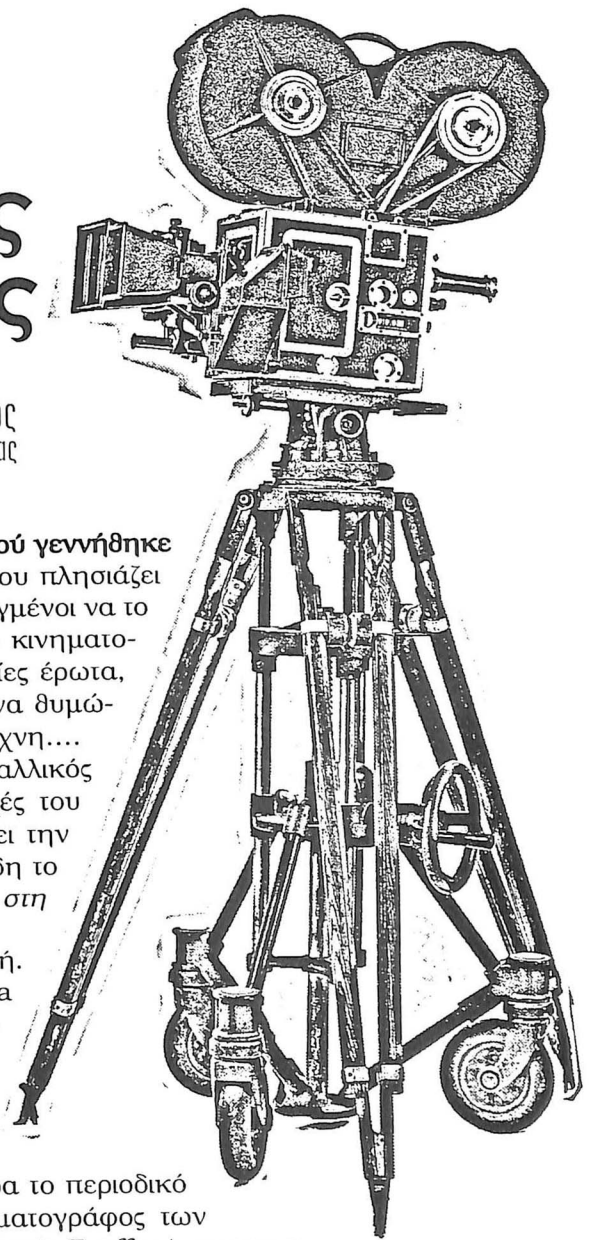
Ο Γαλλικός κινηματογράφος

Κώστας Τσικερδάνος
Καθηγητής Γαλλικής Γλώσσας

Στις 28 Δεκεμβρίου του 1895 στο Grand Café του Παρισιού γεννήθηκε το σινεμά. Είναι η περίφημη πια σκηνή ενός τρένου που πλησιάζει με ταχύτητα τους θεατές ενώ εκείνοι προσπαθούν τρομαγμένοι να το αποφύγουν. Από εκείνη την πρώτη προβολή ως σήμερα ο κινηματογράφος μας διηγήθηκε παραμύθια, μας συγκίνησε με ιστορίες έρωτα, μόχθου, σκοτεινών σχέσεων, μας αναστάτωσε, μας έκανε να θυμώσουμε, έγινε μέρος της μυθολογίας του καιρού μας. Η 7η Τέχνη....

Ένα σημαντικό κομμάτι της Τέχνης αυτής αποτελεί κι ο γαλλικός κινηματογράφος. Οι πρώτες προσπάθειες γίνονται στις αρχές του 20ου αιώνα με τον Georges Mellies να προσπαθεί να δείξει την επικαιρότητα, αναπαριστώντας την. Χρησιμοποιεί μάλιστα ήδη το 1902 θαυμαστά εφέ για να γυρίσει το περίφημο *Ταξίδι στη Σελήνη*.

Στη δεκαετία του 30 ο κινηματογράφος απόκτησε φωνή. Και τι φωνή! Με συγγραφείς σαν το Marcel Pagnol, τον Sacha Guitry ή τον Jacques Prévert να συνδιαλέγονται στο σενάριο. Η δε οδόννη θα γεμίσει από την παρουσία του Raimu του Fernandel, του Jean Gabin και της Michele Morgan – αξέχαστο ζευγάρι στο *Quai de Brumes* – ή του Gérard Philippe. Δημιουργοί όπως ο Jacques Tati, ο Robert Bresson, ο Jean Cocteau κυριαρχούν σ' αυτό που αργότερα το περιοδικό *Cahiers du cinema* ονομάζει "cinema d' auteurs" (κινηματογράφος των δημιουργών) για να υπερασπίσει μαζί με το νεαρό τότε Francois Truffaut τον κινηματογράφο του Jean Renoir, του Jacques Becker και εκείνων που αργότερα δημιούργησαν το Νέο Κύμα (Nouvelle Vague) της δεκαετίας του 60: ο Godard, η Agnes Varda, ο Eric Rohmer, ο Alain Resnais και φυσικά ο Truffaut. Ταινίες όπως το *Με κοιμμένη την ανάσα*, *Χιροσίμα αγάπη μου*, *Τα 400 χτυπήματα* προκαλούν ένα γόνιμο αισθητικό προβληματισμό για τον ευρωπαϊκό κινηματογράφο. Μαζί τους θα φανεί και μια νέα γενιά ηθοποιών: η Catherine Deneuve, η αδελφή της Francoise Dorleac, η Jeanne Moreau, ο Jean – Paul Belmondo, ο Jean – Pierre Léaud. Φυσικά δεν ξεχνάμε την εκρηκτική Brigitte Bardot στο *Και ο θεός έπλασε τη γυναίκα* του Roger Vadim, μια ταινία που άλλαξε τη μοίρα του St – Tropez. Από άσημο ψαροχώρι έγινε διάσημος τόπος διακοπών για όλες τις βενιτέες. Η δεκαετία του 70 είναι λιγότερο ανήσυχη. Κυριαρχεί ένα πιο λαϊκό σινεμά, με ηθοποιούς λιγότερο νέους αλλά εξίσου σημαντικούς: ο Phillipe Noiret, ο Michel Piccoli, ο Yves Montand αλλά και η αγαπημένη των Γάλλων Romy Schneider, τους οποίους σκηνοθετούν ο Claude Sautet, ο André Techiné, ο Κώστας Γαβράς. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε τον Alain Delon, η καριέρα του οποίου δεν περιορίστηκε στο αστυνομικό θρίλερ, αλλά και σε ταινίες των Βισκόντι, Σλέντορφ κ.α. Και βέβαια δεν μπορούμε να μιλήσουμε για λαϊκό σινεμά χωρίς να αναφερθούμε στην κωμωδία και το αξέχαστο δίδυμο των Bourvil και Louis de Funès, ιδιαίτερα δε στην ταινία *Η μεγάλη απόδραση*. Στη δεκαετία όμως αυτή θα εμφανισθούν και δύο νέοι ηθοποιοί που θα σηματοδέψουν το γαλλικό σινεμά: ο Gerard Depardieu και η Isabelle Adjani. Ο ένας βουλιμικός των ρόλων, η άλλη μάλλον ακριβοδώρητη και επιλεκτική. Ο Τρυφώ θα γυρίσει τη *Γυναίκα της διπλανής πόρτας* και το κοινό θα γνωρίσει την

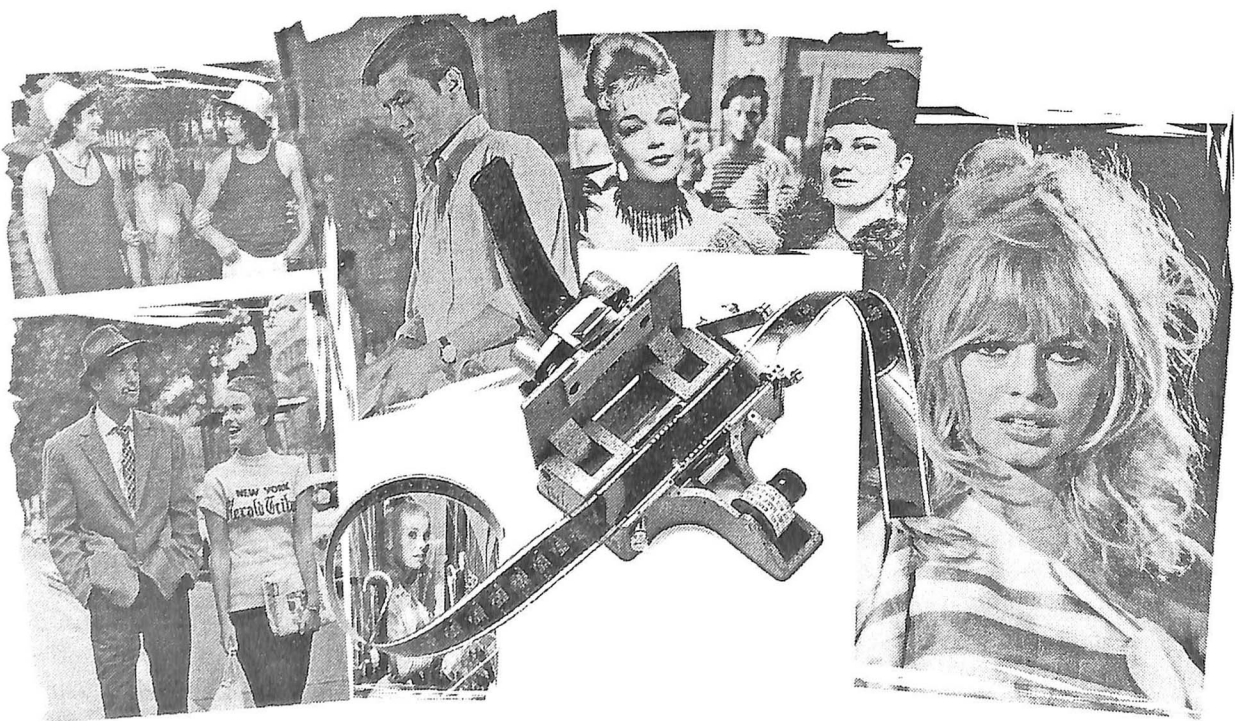

εντυπωσιακή Fanny Ardant. Στη δεκαετία του 80 θα θαυμάσουμε τις όμορφες και μάλλον εξεζητημένες εικόνες του Jean – Jacques Benneix στο *37,2 το πρωί*, και θα ενθουσιαστούμε από το υπέροχο μπλε της Μεσογείου στο *Grand Bleu* του Luc Besson. Η εσωτερικότητα και ο ποιητικός οίστρος θα βρουν την απόλυτη έκφρασή τους στην ταινία του Alain Corneau *Όλα τα πρωινά του κόσμου* ή στο *Μια καρδιά το χειμώνα* του Sautet αναδεικνύοντας ηθοποιούς σαν τον Daniel Auteuil και την Emmanuelle Bear.

Τι είναι όμως αυτό που κάνει την ιδιαιτερότητα του γαλλικού σινεμά, αν τελικά υπάρχει αυτή; Πέρα από την ποικιλία και την υπεραφθονία της γαλλικής παραγωγής υπάρχει μια αντίληψη του κινηματογράφου ως Τέχνη και της ιδιαίτερης θέσης του δημιουργού – σκηνοθέτη: **ένας κινηματογράφος σε πρώτο πρόσωπο...** Ο σκηνοθέτης προηγείται του παραγωγού. Αυτός θεωρείται ο δημιουργός και η σχέση του με το έργο είναι παρόμοια με εκείνη του συγγραφέα, του μουσικού, του ζωγράφου. Αυτό ακριβώς είναι που διαφοροποιεί το γαλλικό από τον αμερικάνικο κινηματογράφο. Είναι μια λογοτεχνική αύρα που χαρακτηρίζει τη γαλλική σχολή, μια αδυναμία στην ανάλυση παρά στη δράση, η οποία εγγράφεται σε μια μυθιστορηματική ή θεατρική παράδοση. Ο σκηνοθέτης, είτε επεμβαίνει στο σενάριο είτε όχι, είναι βασικά εκείνος που με την κάμερα στο χέρι παρατηρεί τα πάθη, τις ψυχές, καταγράφει τα παιχνίδια με το φως για να ερμηνεύσει τον κόσμο στον οποίο εξελίσσονται οι ήρωές του.

Υπάρχει όμως κι ένα άλλο στοιχείο που εγγράφεται στην ιδιαιτερότητα της γαλλικής κινηματογραφίας : το γαλλικό σινεμά όχι μόνο εξακολουθεί να υπάρχει, αλλά βοηθάει και τις άλλες ευρωπαϊκές κινηματογραφίες να υπάρξουν. Το γαλλικό σύστημα χρηματοδότησης που πολλοί ζηλεύουν και κάποιοι φιλελεύθεροι λοιδορούν δεν αντιμετωπίζει τον κινηματογράφο ως προϊόν που υπόκειται στους νόμους της αγοράς. Ενισχύει το σινεμά γιατί το σινεμά είναι Τέχνη. Κάθε κινηματογράφο, κάθε δημιουργό, ανεξάρτητα από την καταγωγή του. Γι' αυτό θα πρέπει δίπλα στους μεγάλους Γάλλους δημιουργούς να προσθέσουμε το Γερμανό Μαξ Οφύλς, τους Πολωνούς Ρομάν Πολάνσκι και Αντρέι Ζουλάφσκι, τον επίσης Γερμανό Βόλκερ Σλέντορφ, τους Ιταλούς Έτορε Σκόλα και Μάρκο Φερέρι, τον Κισλόφσκι που δούλεψαν και δημιούργησαν ταινίες στη Γαλλία. Ακόμη να προσθέσουμε αυτούς που χρηματοδοτήθηκαν από τη Γαλλία όπως ο Πορτογάλος Μανόελ Ντι Ολιβέιρα, ο Αιγύπτιος Γιουσέφ Σαίν ή ο δικός μας Θ. Αγγελόπουλος. Και βέβαια σημαντικό μέρος αυτής της βοήθειας αφορά στη γαλλόφωνη κινηματογραφική παραγωγή των χωρών της Αφρικής, του Βελγίου και του Καναδά.

Παρά τον έντονο ανταγωνισμό με τη θηριώδη κινηματογραφική παραγωγή των ΗΠΑ και την εμπορική της κυριαρχία, ο γαλλικός κινηματογράφος εξακολουθεί να υπάρχει και να διατηρώνει την ιδιαιτερότητα του. Πέρα από μόδες, νέες ή παλιές, για τους Γάλλους το σινεμά είναι πρώτα Τέχνη, η οποία βάζει τους θεατές στον κόσμο του πνεύματος, της δημιουργίας και των αξιών του Πολιτισμού.

Ο Ι. Ν. ΚΟΙΜΗΣΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ στο Δάσκιο Ημαθίας

Νίκη Τσιλιπάκου

Δρ. Αρχαιολόγος 11ης Ε.Β.Α.

Ι. Θέση:

Ο ναός¹ βρίσκεται στον οικισμό Δάσκιο του Ν. Ημαθίας, στον ορεινό όγκο των Πιερίων, 44,5 χλμ. νότια της Βέροιας.

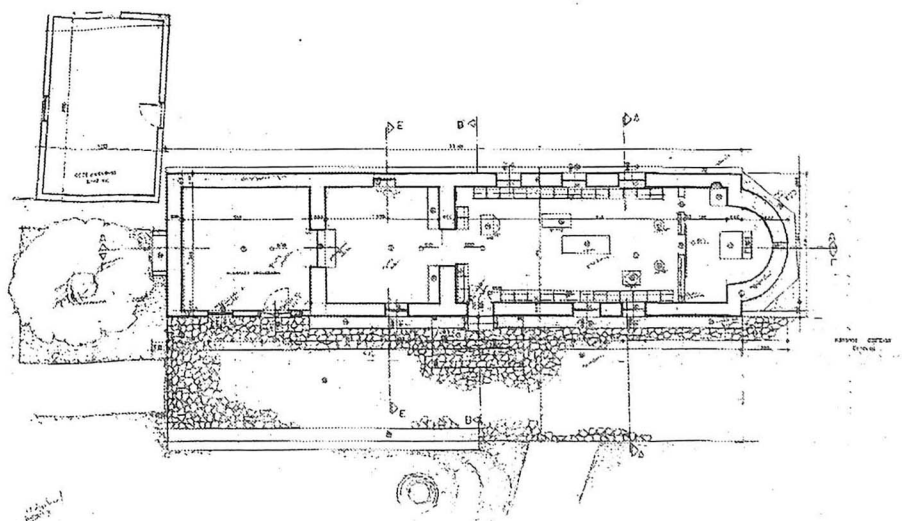
ΙΙ. Αρχιτεκτονική – Μορφολογία:

Πρόκειται για μονόχωρο ναό (πλν. 2) με ευρύχωρο νάρθηκα στα δυτικά, ο οποίος έχει δεχτεί διαδοχικές ανακαινίσεις και επισκευές που έχουν αλλοιώσει την αρχική του μορφή με σημαντικότερη εκείνη του 1958. Σε επαφή με το νάρθηκα στα δυτικά βρίσκεται ανακαινισμένος χώρος παλαιού οστεοφυλακίου που αποτελεί σήμερα αίθουσα δεξιώσεων (συνολικές διαστάσεις: 23,60Χ5,80μ., βλ. κάτοψη ναού, πλν. 1). Στη δυτική όψη του προσκολλάται νεωτερικό κωδωνοστάσιο (βάση τσιμεντένια, ανωδομή από τούβλα) επιχρισμένο με τσιμεντοκονίαμα, ενώ στη νότια πλευρά του ναού υπάρχει νεωτερικό ξύλινο προστώ που προστατεύει τη νότια

πλν. 2 Άποψη του ναού από νοτιοδυτικά

είσοδο του ναού. Περιμετρικά και σε επαφή με τη νότια τοιχοποιία του ναού (ιερό, κυρίως ναός, νάρθηκας) υπάρχει πεζούλι από τσιμέντο, καλυμμένο με σχιστολιθικές πλάκες.

πλν. 1 Κάτοψη Ι. Ν. Κοίμησης στο Δάσκιο

1. Το παρόν κείμενο αποτελεί τμήμα της αρχαιολογικής μελέτης που εκπονήθηκε από τη γράφουσα το έτος 2005 με σκοπό τη συντήρηση του ναού. Πρώτα στοιχεία για το ναό δίνονται στο Αρχαιολογικόν Δελτίον (ΑΔ) 57 (2002), Χρονικά [Αγ. Τσιλιπάκου (υπό εκτύπωση)].

Η τοιχοδομία του ναού, καλυμμένη σήμερα από νεωτερικά επιχρίσματα (τσιμεντοκονία – τριπτά επιχρίσματα), στα ελάχιστα σημεία όπου είναι εμφανής, μετά από κατάπτωση ή αποκάλυψη κατόπιν διενέργειας δοκιμαστικών ερευνητικών τομών, αποτελείται από αργολιθοδομή με μικρότερες πέτρες και πλίνθους στα ενδιάμεσα κενά, πηλοκονίαμα ως συνδετικό υλικό και άφθονες ξυλοδεσιές. Το κατώτερο τμήμα της, στη βόρεια και ανατολική πλευρά, περιτρέχει υψηλό τοίχο από οπλισμένο σκυρόδεμα υποστήριξης των θεμελίων. Η τοιχοποιία επιστέφεται περιμετρικά με λίθινο γείσο στη βόρεια, νότια και ανατολική πλευρά (ιερό-κυρίως ναός- νάρθηκας), εμφανές σήμερα σε τμήμα της βόρειας πλευράς. Ο ναός στεγάζεται με τρίρριχτη στέγη με σπαστή κορυφογραμμή, λόγω υψομετρικής διαφοράς. Η στέγη της σημερινής αίθουσας δεξιώσεων βρίσκεται σε στάθμη 1,20μ. χαμηλότερα από εκείνη του υπόλοιπου ναού. Καλύπτεται με κεραμίδια ρωμαϊκού τύπου. Στον άξονα της νότιας εισόδου στον κυρίως ναό προεξέχει μια σειρά από κεραμίδια εν είδη προστατευτικού στεγάστρου. Η ημικυκλική αψίδα του ιερού στεγάζεται με πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα και φέρει ορθογώνια στενή φωτιστική θυρίδα (φεγγίτη).

Μια χαμηλή θύρα εισόδου προς τον κυρίως ναό ανοίγεται στη νότια πλευρά, επάνω από την οποία υπάρχει αβαδές αψίδα με την παράσταση της Κοίμησης, ενώ μια δεύτερη, φραγμένη σήμερα εξωτερικά, στο βόρειο τοίχο του νάρθηκα. Η τελευταία,

σύμφωνα με μαρτυρίες, αποτέλεσε την έξοδο των νεκρών. Ο νάρθηκας, χρησιμοποιούνταν στο παρελθόν και ως προθάλαμος της ταφικής διαδικασίας. Τα φωτιστικά ανοίγματα του ναού αποτελούν στο σύνολό τους νεωτερικές επεμβάσεις. Τρία ορθογώνια ανοίγονται στη νότια πλευρά, δύο στον κυρίως ναό και ένα σε χαμηλότερο επίπεδο στο νάρθηκα. Στη βόρεια πλευρά ανοίγονται τρία παράθυρα στον κυρίως ναό [στο δυτικότερο κάτω από το επίχρισμα διαφαίνεται η δομή του ανωφλιού (πανωκάσι) από μπαγδατί] και ένας ορθογώνιος φεγγίτης, φραγμένος σήμερα εσωτερικά στο χώρο του νάρθηκα. Στη νεωτερική αίθουσα δεξιώσεων ανοίγεται μια ορθογώνια ευρύχωρη θύρα στη νότια πλευρά και ένα παράθυρο αμέσως δυτικότερα. Όλα τα ανοίγματα κυρίως ναού και νάρθηκα υπογραμμίζονται από προεξέχοντα ορθογώνια πλαίσια που δημιουργούνται από το νεωτερικό επίχρισμα. Τα κουφώματα των παραθύρων κυρίως ναού και νάρθηκα είναι ξύλινα, ενώ τα υπόλοιπα, η νότια εξώθυρα και οι εσωτερικές πόρτες, εκτός από εκείνη στο βόρειο τοίχο του νάρθηκα, είναι μεταλλικές.

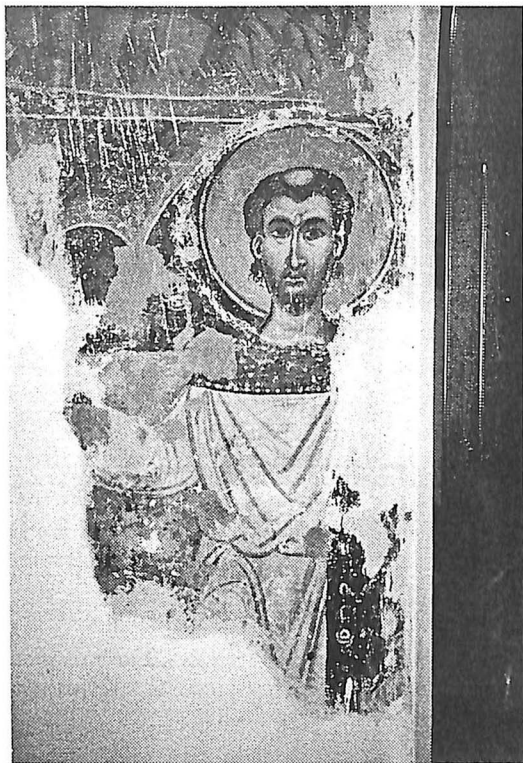
Στο εσωτερικό του ναού οι οροφές ιερού - κυρίως ναού και νάρθηκα είναι ξύλινες, σανιδωτές, των αρχών του 20ου αι. Το δάπεδο είναι καλυμμένο από μπετόν.

III. Τοιχογραφικός διάκοσμος:

Ο ναός διασώζει στο εσωτερικό του αποσπασματικά λείψανα τοιχογραφιών στους πλαγίους τοίχους και εκτεταμένη αγιογράφη-

πίν. 3 Λεπτομέρεια από την παράσταση της εις Άδου Καθόδου στο βόρειο τοίχο του ιερού (α' φάση)

πίν. 4 Η μορφή του πρωτομάρτυρα αγίου Στεφάνου στο βόρειο τοίχο του κυρίως ναού (α' φάση)

ση στο χώρο του ιερού και στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα. Διαπιστώσαμε την ύπαρξη τοιχογραφιών τεσσάρων τουλάχιστον φάσεων, α) τέλους 16ου - πρώτου τετάρτου 17ου αι., β) β' μισού 17ου αι., γ) τέλους 18ου με αρχές 19ου αι. και δ) έτους 1841 που προσδιορίζουν και τις διαδοχικές φάσεις ανοικοδόμησης και ανακαίνισης του ναού.

Από την αρχική αγιογράφηση διασώζονται η Εις Άδου Κάθοδος (πίν. 3) και το Όραμα του αγίου Πέτρου Αλεξανδρείας στην ανώτερη και κατώτερη ζώνη στο βόρειο τοίχο του ιερού αντίστοιχα, μορφή διακόνου (πιθανότατα ο πρωτομάρτυρας Στέφανος, πίν. 4) στο βόρειο τοίχο του κυρίως ναού, τμήματα μορφής ιεράρχη (πιθανότατα ο άγιος Αχιλλείος) και σκηνής (πιθανότατα Γέννησης) στο νότιο τοίχο του κυρίως ναού και η παράσταση της Δ. Παρουσίας στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα, η οποία επιζωγραφίστηκε στις επόμενες περιόδους περι-

τις αρχές του 19ου αι.

Οι συνθέσεις είναι λιτές, ως προς το εικονογραφικό σχήμα, ωστόσο δεν χαρακτηρίζονται για την ολιγοπροσωπία τους. Αντιθέτως παρατηρείται μια τάση για πλήρωση της διαθέσιμης επιφάνειας με την έντονη παρουσία του τοπίου και την παρατακτική παρουσίαση των μορφών. Οι μορφές είναι ραδινές με μικρά κεφάλια και ισχνά άκρα. Μοιάζουν να αιωρούνται, χωρίς να εντάσσονται με επιτυχία στο περιβάλλον, το οποίο λειτουργεί ως σκηνικό βάθος. Η πτυχολογία είναι γραμμική, σχηματισμένη, συνοπτική και ανόργανη, η οποία ενίοτε απολήγει σε δύσκαμπτα μανιεριστικά αποπτύγματα. Τα ωοειδή πρόσωπα των μορφών εντάσσονται σε κράνια με διογκωμένο το πίσω μέρος, ωστόσο είναι εύσαρκα με αδρά χαρακτηριστικά, στρογγυλεμένες παρειές, φαρδύ πηγούνι, αμυγδαλωτά μάτια και σαρκώδη γαμψή μύτη. Στο πλάσιμο κυριαρχούν τα έντονα περιγράμματα με τις καστανές διαγραμμίσεις και τη σκιασμένη περιοχή γύρω από τα μάτια, ο απλωμένος ανοιχτόχρωμος προπλάσμος, η διακριτική επίδεση της πράσινης σκιάς και των γενικών άτακτων φώτων. Κυριαρχεί η χρωματική κλίμακα του καστοριανού εργαστηρίου με τα παστέλ χρώματα, το βαθυκόκκινο, το φυσικί, το λαδοπράσινο, το τεφρό, την ώχρα, το ρόδινο στη θαμπή και πηχτή εντύπωσή τους.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι τόσο η εικονογραφία², όσο και η τεχνοτροπία της αρχικής φάσης αγιογράφησης μαρτυρούν για την αντικλασική, συντηρητική, επαρχιακή τέχνη ενός αγιογράφου (ή συνεργείου) με έντονες τις αναμνήσεις των τρόπων του 15ου αι. που επικρατούν στην περιοχή της Αχρίδας και της μείζονος Μακεδονίας γενικότερα³, όπως αποδεικνύεται και από τις τελευταίες έρευνές μας σε άγνωστα μνημεία της Δυτικής Μακεδονίας (περιοχή Βελβεντού - Αιανής - Σερβίων) και σε φορητές εικόνες από την ίδια περιοχή⁴. Ανάλογοι τρόποι απαντούν το 16ο αι. και στην περιοχή των Πρεσπών⁵. Τα παραδοσιακά στοιχεία σε συνδυασμό με τα νεώτερα του β' μισού του 16ου αι. (γραμμικότητα, χρήση πράσινης σκιάς,

2 Για την εικονογραφία της Εις Άδου Καθόδου και σχετικά παράλληλα με το μνημείο μας βλ. G. Subotić, L' école de peinture d' Ohrid au XVe siècle, Beograd 1980, εικ. 14 (Παναγία Ελεούσα Πρέσπας), Leskoev (σκέδ. 79) και Αγ. Τσιλιπάκου, Η μνημειακή ζωγραφική στη Βέροια το 17ο αι., Θεσσαλονίκη 2002, τ. Α' (κείμενο), σ. 78-80 (σδημοσίευτη διδακτορική διατριβή).

3 Βλ. ενδεικτικά Subotić, L' école, ό. π., εικ. 58, 62 (Άγιος Νικόλαος Βεύης), εικ. 89, 91 (Dragalevci), εικ. 100, 101 (Bobodovo).

4 Βλ. ενδεικτικά για ανάλογο συμπέρασμα Στ. Πελεκανίδης, Έρευναι εν Άνω Μακεδονία, Μελέτες Παλαιοχριστιανικής και Βυζαντινής Αρχαιολογίας, ΙΜΧΑ, αρ. 174, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 459-460. Για τις νεώτερες έρευνες στην περιοχή της Κοζάνης βλ. Αγ. Τσιλιπάκου, ΑΔ 52 (1997), Χρονικά, Β' 2, σ. 787-789, 792-793.

5 Βλ. Μ. Παϊσίδου, Ζητήματα μνημειακής ζωγραφικής του 16ου αι. από την περιοχή των Πρεσπών, Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη, Πρακτικά Επιστημονικού Δημέρου 28-29 Μαΐου 1999, Αθήνα 2002.

πίν. 5 Τμήμα από τη β' φάση αγιογράφησης
στο βόρειο τοίχο του κυρίως ναού

άτακτα φωτίσματα, μανιερισμός)⁶ μας εισάγουν στην τεχνική του 17ου αι.

Από τη δεύτερη φάση διατηρείται στο βόρειο τοίχο του κυρίως ναού, στην κατώτερη ζώνη, τμήμα από τρίμορφη Δέηση (κεφαλές Χριστού και Προδρόμου) και στη συνέχεια οι κεφαλές τριών μορφών ολόσωμων αγίων κάτω από θλαστά τόξα, καθώς και τμήμα από δύο αδιάγνωστες σκηνές στην ανώτερη ζώνη (πίν. 5).

Από τα ελάχιστα σωζόμενα λείψανα κυρίως των προσώπων των αγίων παρατηρούμε τα χαρακτηριστικά της τέχνης του αγιογράφου: Την ομοιομορφία των προσωπογραφικών χαρακτηριστικών, το πλαδαρό πλάσιμο στα ευρυμέτωπα, ωσειδή εύσαρκα πρόσωπα, τα έντονα περιγράμματα, τις τριγωνικές σκιές κάτω από τα μάτια. Τα ανωτέρω χαρακτηριστικά συναντούμε και στην α' φάση αγιογράφησης του ναού της Παναγίας στα Ριζώματα, η οποία αποτελεί πιθανότατα έργο του ίδιου αγιογράφου. Το έργο του ζωγράφου στους ναούς των γειτονικών οικισμών Ριζώματα και Δάσκιο, αν και αποσπα-

σματικό, εντάσσεται στις δημιουργίες περιοδευόντων εργαστηρίων που δρουν αυτήν την περίοδο στο βορειοδυτικό ελλαδικό χώρο (Δυτική Μακεδονία - Ήπειρο) και ιδιαίτερα στην περιοχή της Καστοριάς⁷.

Από την τρίτη χρονική περίοδο, περί τις αρχές του 19ου αι. διατηρούνται στο χώρο του ιερού οι τοιχογραφίες του ανατολικού τοίχου, της αψίδας και του νότιου τοίχου. Απεικονίζονται η Ανάληψη στο αέτωμα, ο Ευαγγελισμός με τον αρχάγγελο Γαβριήλ στο βορειοανατολικό τμήμα και την Παναγία στο νοτιοανατολικό, η Παναγία στον τύπο της Βλαχερνίτισσας δορυφορούμενη από αγγέλους στο τεταρτοσφαίριο, ο άγιος Στέφανος ο Πρωτομάρτυρας δεξιά της αψίδας και ο άγιος Αχίλλειος αριστερά και οι ιεράρχες άγιοι Ιωάννης Χρυσόστομος, Βασίλειος, Αθανάσιος Αλεξανδρείας και Γρηγόριος ο Θεολόγος ανά ζεύγη εκατέρωθεν του Μελισμού. Στο νότιο τοίχο διασώζονται οι ιεράρχες άγιοι Κύριλλος Αλεξανδρείας και Σπυρίδων στην κάτω ζώνη και η Γέννηση του Χριστού (πίν. 6) στην ανώτερη ζώνη. Στον κυρίως ναό διασώζονται σε μια ζώνη ολόσωμοι άγιοι σε αποσπασματική κατάσταση διατήρησης, κυρίως στα σημεία των τοιχοποιιών όπου ανοίχτηκαν τα παράθυρα. Στο νότιο τοίχο, μπροστά από το σημερινό τέμπλο, απεικονιζόταν το ζεύγος των αποστόλων Πέτρου και Παύλου που

πίν. 6 Η Γέννηση του Χριστού στο νότιο τοίχο του ιερού (γ' φάση).

κρατούν ομοίωμα ναού, από το οποίο διατηρείται αποσπασματικά ο απόστολος Πέτρος.

6 Βλ. Μ. Garidis, La peinture murale dans le monde orthodoxe après la chute de Byzance (1450-1600) et dans les pays sous domination étrangère, Athènes 1989, εικ. 43-45 (Stroupevski, Άγιος Στέφανος Μεσημβρίας) εικ. 230-231 (Vukovo), Sr. Petkovic, Wall Painting on the Territory of the Patriarchate of Pec (1557-1614), Novi Sad 1965, εικ. 49-50 (Mora'a) και Πελεκανίδης, Έρευναι για παραδείγματα από την Αιανή.

7 Για το ναό βλ. Αγ. Τσιλιπάκου, Ο ναός της Παναγίας στα Ριζώματα Ημαθίας, Πολιτιστικά Δρώμενα, Τρίμηνη περιοδική έκδοση της ΔΕΠ Βέροιας και του Συνδέσμου Φιλολόγων Ημαθίας, αρ. έκδ. 32, Δεκέμβριος 2003/Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2004, σ. 9-12. Πρώτα στοιχεία δίνονται στο ΑΔ 56 (2001), Χρονικά (υπό εκτύπωση).

πίν. 7 Λεπτομέρεια από την αγιογράφιση του δυτικού αετώματος του ναού από την πλευρά του νάρθηκα, επάνω από τη σημερινή νεωτερική οροφή

Στη συνέχεια, μετά το τελευταίο προς τα δυτικά παράθυρο, διατηρούνται μια σειρά αγίων: Το αριστερό τμήμα της μορφής του αγίου Παντελεήμονα, οι άγιοι Ανάργυροι Κοσμάς και Δαμιανός, ο άγιος Τρύφων, ο άγιος Διονύσιος και τμήμα αδιάγνωστου οσίου. Αριστερά της νότιας θύρας εισόδου, στη νοιοδυτική γωνία, σε αποσπασματική κατάσταση διασώζεται μορφή οσίου με μακριά γενειάδα (άγιος Χαράλαμπος ή Ευθύμιος;). Στο δυτικό τοίχο από νότιο προς βορρά παριστάνονται μια γυναικεία αγία μορφή, ένας στρατιωτικός άγιος και ο αρχάγγελος Μιχαήλ με ζήφος και ανοικτό ειλητό. Στη συνέχεια, επάνω από την είσοδο προς το νάρθηκα απεικονίζεται η Κοίμηση της Θεοτόκου. Ακολουθούν ο αρχάγγελος Γαβριήλ, ένας άγιος θεραπευτής και η αγία Μαρίνα (ταυτίζεται από τον εικονογραφικό της τύπο). Στο νότιο τοίχο απεικονίζονται από δυτικά προς τα ανατολικά άλλες τρεις γυναικείες, πιθανότατα, αγίες μορφές, πριν από το δυτικότερο παράθυρο που ανοίγεται στον ίδιο τοίχο. Την ίδια περίοδο επιζωγραφίζεται η σκηνή της Δ. Παρουσίας στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα (πίν. 7), ενώ αγιογραφείται ή επιζωγραφίζεται το αψίδωμα, επάνω από τη θύρα με τη μορφή της Παναγίας Βρεφοκρατούσας.

Και το τοιχογραφικό αυτό σύνολο αποτελεί επαρχιακό ανικλασικό έργο ενός τεχνίτη

– αγιογράφου που εντάσσεται στη σειρά των σύγχρονων έργων λαϊκοβυζαντινού χαρακτήρα. Η παραδοσιακή λιτή εικονογραφία της βυζαντινής ζωγραφικής της ευρύτερης περιοχής της μείζονος Μακεδονίας και γενικότερα των επαρχιακών μεταβυζαντινών συνεργείων του βορειοελλαδικού χώρου από το 14ο αι. κ. ε. εμπλουτίζεται με δευτερεύοντα δυτικότερα στοιχεία, όπως ο ανθοφόρος κλάδος του αρχαγγέλου Γαβριήλ και το ανθοδοχείο στη σκηνή του Ευαγγελισμού, στοιχεία αγαπητά και σε πρωϊμότερα έργα μεταβυζαντινής περιόδου, όχι άγνωστα και κατά τη βυζαντινή περίοδο, τα οποία ωστόσο αποκτούν τώρα ιδιαίτερη βαρύτητα με το μέγεθός τους, δίνοντας έναν περισσότερο γήινο χαρακτήρα στα δρώμενα. Καθαρά δυτικότερος είναι ο λιτός, κατὰ τα άλλα, εικονογραφικός τύπος της Γέννησης με το γενικότερο στήσιμο των γονυπειών μορφών (Παναγίας και Ιωσήφ), το γυμνό Χριστό στη φάνη και το ακινωτό φωτιστέφανο.

Η τεχνολογία του αγιογράφου διαπνέεται επίσης από ένα δυτικότερο χαρακτήρα στον τρόπο διαπραγμάτευσης του ενδύματος και της σάρκας. Τα πρόσωπα είναι μακρόστενα με στενό πηγούνι και πλατύ μέτωπο, μεγάλα, τοξωτά έντονα φρύδια, αμυγδαλωτά μάτια και τονισμένα βλέφαρα με μια προσπάθεια απόδοσης φυσιοκρατικού φωτισμού,

πίν. 8 Μορφή αρχαγγέλου από τη φάση του 1841 στο βόρειο τοίχο του κυρίως ναού

πίν. 9 Λεπτομέρεια από το α' στρώμα κάτω από την επιζωγράφηση των αρχών του 19ου αι. στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα (Δ. Παρουσία)

η οποία ωστόσο καταλήγει εξαιρετικά απλοϊκή.

Η απόδοση της πτυχολογίας χαρακτηρίζεται από γραμμικότητα, σχηματοποίηση και έντονα περιγράμματα. Οι έντονοι σκιοφωτισμοί και οι μεγάλη χρήση των φώτων σε πλέγμα γραμμών, αλλά κυρίως επιφανειών, δημιουργούν την εντύπωση του απόκοσμου και του φωτισμού από μια κύρια φωτιστική πηγή. Το στοιχείο αυτό μαζί με τη γενικότερη ανησυχία που επικρατεί στις συνθέσεις, στην κίνηση των μορφών και στα φουσκωμένα ενδύματα, στις κινημένες ζικ ζακ παρυφές και στα ανεμιζόμενα αποπτύγματα παραπέμπουν στο ρεύμα του νεοελληνικού μπαρόκ, που επικρατεί αυτήν την περίοδο κυρίως στη Βόρεια και Κεντρική Ελλάδα επηρεασμένο από την επαφή με τα ζωγραφικά συστήματα της Δύσης, ιδιαίτερα μέσω της κυκλοφορίας των χαρακτικών⁸. Ιδιαίτερη διακοσμητικότητα απαντά στα ενδύματα των γυναικών μαρτύρων, στοιχείο που απαντά με ιδιαίτερη έμφαση κυρίως στα προγενέστερα έργα δυτικομακεδονικών και ηπειρώτικων ζωγραφικών εργαστηρίων. Τα χρώματα που κυριαρχούν είναι το μαύρο το βαθυκόκκινο, η ώχρα, το λευκό και λιγότερο το μπλε και το ρόδινο.

Από την τελευταία φάση διασώζονται μορφή αρχαγγέλου στο βόρειο τοίχο του κυρίως ναού (πίν. 8). Στη μορφή του αρχαγγέλου διασώζεται διάχωρο με αφιερωματική επιγραφή, από την οποία διαβάζουμε τα εξής: «δέσεις του δούλλου του/θεού χρήστου τ[.]ουλ[...]/αύτης χώρας/+ αωδα φευρούα/ρη [...]». Η αγιογράφηση, σύμφωνα με το έτος της επιγραφής τοποθετείται το 1841. Στην ίδια περίοδο αγιογράφησης ανήκουν και οι ημίσωμες μορφές της Παναγίας Βρεφοκρατούσας και του αγίου Ιωάννη Προδρόμου σε ορθογώνιους πίνακες στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα, εκατέρωθεν της θύρας εισόδου. Αμέσως βόρεια και σε επαφή με το διάχωρο του Προδρόμου θα πρέπει να απεικονιζόταν και η μορφή του Χριστού Παντοκράτορα, η οποία αποτελούσε επιζωγράφηση της αρχικής παράστασης της Δ. Παρουσίας, όπως και οι προαναφερόμενες. Η ζωγραφική επιφάνεια με τη μορφή του Χριστού κατέπεσε αποκαλύπτοντας τη μορφή του αγγέλου από το α' στρώμα αγιογράφησης (πίν. 9).

Χαρακτηριστικά του αγιογράφου αποτε-

8 Κ. Μακρής, Το νεοελληνικό μπαρόκ και οι πηγές του, Αρμος, τιμητικός τόμος στο Ν. Μουτσόπουλο, τ. II, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 1097-1100 και Αγγ. Στρατή, Παρουσίαση ζωγραφικών εργαστηρίων της περιοχής Σερρών και Νιγρίτας κατά τον 18ο αι., Πανελλήνιο Συνέδριο, Από τη μεταβυζαντινή Τέχνη στη Σύγχρονη, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 363-364, όπου και άλλη βιβλιογραφία. Μ. Παϊσίδου, Η λαϊκοβυζαντινή ζωγραφική του 19ου αι., Δέκα φορητές εικόνες των Ιερών Ναών Αγίου Νικολάου Πολυγύρου και Αγίου Στεφάνου Αρναίας Χαλκιδικής, Χρονικά της Χαλκιδικής, τευχ. 42-43, Θεσσαλονίκη 1987-1988, σ. 139

λούν οι πλατιές μορφές με τα εύσαρκα πρόσωπα, τα τοποθετημένα σωστά χαρακτηριστικά λεπτά χαρακτηριστικά, λεπτή καλογραμμένη μύτη, μακρόστενοι οφθαλμοί, φρύδια λεπτά ανασηκωμένα επάνω από τον εξωτερικό κανθό του ματιού, δίνουν την αίσθηση του αγέρωχου στις μορφές. Η χρωματική διαπραγμάτευση της γραμμικής, ανόργανης κινημένης πτυχολογίας με τους σκιοφωτισμούς και τις χρωματικές διαβαθμίσεις του βασικού χρώματος προσπαθεί να μιμηθεί την υφή του υφάσματος και του μετάλλου (μανδύας και εξάρτηση του αρχαγγέλου Μιχαήλ). Τα χρώματα που κυριαρχούν είναι το τεφρό, η ώχρα, το βαθυκόκκινο-κεραμιδί.

Το λεπτοδουλεμένο πλάσιμο των προσώπων των μορφών και η σχετικά μικρογραφική απόδοση των χαρακτηριστικών σε συνδυασμό με το μικρό μέγεθος των μορφών που εντάσσονται σε πίνακες, προδίδουν την ιδιότητα του αγιογράφου, πιθανότατα ως ζωγράφου κυρίως φορητών εικόνων.

Το σημερινό τέμπλο του ναού, νεωτερικό κτιστό από τούβλα και επιχρισμένο, είναι ευθύγραμμο, επίπεδο με αετωματική απόληξη.

IV. Κατασκευαστικές φάσεις:

Ύστερα από τις παραπάνω παρατηρήσεις και κατόπιν της διενέργειας ερευνητικών τομών στο εσωτερικό και εξωτερικό του ναού καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα για τις κατασκευαστικές φάσεις του ναού:

Ο αρχικός ναός ήταν ισοπλατής με το σημερινό και καταλάμβανε το χώρο του Ιερού, τον κυρίως ναό και το νάρθηκα. Ωστόσο, ήταν χαμηλότερος, όπως συνάγεται από τον τοιχογραφικό διάκοσμο στην ανατολική και δυτική τοιχοποιία (δυτικό αέτωμα, επάνω από τη σανιδωτή οροφή) και στεγαζόταν με δίρριχτη στέγη. Σύμφωνα με την πρώτη φάση του τοιχογραφικού διακόσμου η ανέγερση του μπορεί να τοποθετηθεί περί τις αρχές του 17ου αι.

Στο β' μισό του 17ου αι. αγιογραφείται εκ νέου, τουλάχιστον σε τμήμα του κυρίως ναού, όπως προκύπτει από το σωζόμενο διάκοσμο στο βόρειο τοίχο. Πιθανότατα να πρόκειται για ολοκλήρωση του διακόσμου ή μερική επισκευή.

Περί τις αρχές του 19ου αι., και πάντως πριν από το 1841, ο ναός επισκευάζεται και αγιογραφείται στο μεγαλύτερο μέρος του (ανατολικός τοίχος ιερού, τμήμα βόρειου τοίχου κ. ναού, νότιο και δυτικό τοίχο κυρίως

ναού), ενώ επιζωγραφίζεται ο αρχικός διάκοσμος στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα.

Πιθανότατα στη φάση αυτή να προστέθηκε, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, και το χαγιάι στη νότια πλευρά και σε τμήμα της βόρειας για την εξυπηρέτηση του κοινωνικού ρόλου του ναού και την προστασία των πιστών από τις καιρικές συνθήκες, και να πραγματοποιήθηκε η επισκευή, πιθανότατα και διεύρυνση κατά μήκος, του νάρθηκα (βόρεια και νότια τοιχοποιία δεν συνδέονται οργανικά με το δυτικό τοίχο του κυρίως ναού) που έλαβε εκείνη την περίοδο χρήση προθαλάμου ταφικής διαδικασίας. Την ίδια περίοδο θα προστέθηκε και ο χώρος του παλαιού οστεοφυλακίου (σημερινή αίθουσα δεξιώσεων).

Στη διάρκεια του 20ου αι. ο ναός δέχεται εκτεταμένες επισκευές (1958) που αλλοιώνουν την παλαιά μορφή του (μέχρι το 19ο αι.) με μεγαλύτερες την υπερύψωσή του, τη διάνοιξη παραθύρων, την αλλαγή της στέγας, τα νεωτερικά επιχρίσματα στο εξωτερικό και εσωτερικό του ναού, τις εργασίες υποστήριξης των θεμελίων, τη στέγαση της αψίδας με πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα, την ανακαίνιση του παλαιού σκευοφυλακίου – μετατροπή σε αίθουσα δεξιώσεων, την απομάκρυνση του χαγιαίου που υπήρχε, σύμφωνα με μαρτυρίες, στη νότια και σε τμήμα της βόρειας πλευράς, την αλλαγή των οροφών, των δαπέδων, των κουφωμάτων.

Ο ναός της Παναγίας στο Δάσκιο εκτός από σημαντικό σε λειτουργία λατρευτικό χώρο του οικισμού αποτελεί και ένα μνημείο του πολιτισμού των κατοίκων που αναπτύχθηκε στα Πιέρια από τα πανάρχαια χρόνια, σταθμό σε μια αρχαιολογική διαδρομή που ξεκινά από το μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου έξω από το Πολυδένδρι, περνά από τις παλαιοχριστιανικές αρχαιότητες της Σφηκιάς (Βασιλική Αγίου Δημητρίου, 5ος αι. και Βασιλική Α, 4ος-5ος αι.), τα Ριζώματα με το μεταβυζαντινό ναό της Παναγίας και καταλήγει στο Δάσκιο με το πλήθος των μεταβυζαντινών εξωκλησιών (Αγία Φωτεινή, Αγία Παρασκευή).

Η συντήρηση και ο εξωραϊσμός του ναού στη σημερινή μορφή του κρίνονται απαραίτητες δράσεις με γνώμονα της ανάδειξη της παλαιάς τοιχοποιίας και του τοιχογραφικού διακόσμου του ναού που μαρτυρούν για τη δραστηριότητα των ζωγραφικών συνεργείων στους ορεινούς οικισμούς της Κεντροδυτικής Μακεδονίας και τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της περιόδου της τουρκοκρατίας.

V. Γενική Βιβλιογραφία

- Ν. Μουτσόπουλος, Οι Εκκλησίες του Νομού Πέλλης, Θεσσαλονίκη 1973.
 Αντ. Πέτκος, Αρχαίότητες Σφηκιάς Ημαθίας, Εγνατία, 7, 1994, σ. 6-8.
 Πρακτικά διημερίδας, Το μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου («Σκήτη Βεροίας»), 27-28 Μαρτίου 1993, Βέροια 1994.
 Μ. Παϊσίδου, Οι τοιχογραφίες του 17ου αι. στους ναούς της Καστοριάς, Αθήνα 2002.
 Αγ. Τσιλιπάκου, Ο ναός της Παναγίας στα Ριζώματα Ημαθίας, Πολιτιστικά Δρώμενα, 32, Δεκέμβριος 2003, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2004, σ. 9-12.
 Της ιδίας, Η μεταβυζαντινή ζωγραφική στη Βέροια. Ζωγράφοι και εργαστήρια στο 17ο αι., ΚΓ΄ Συμπόσιο Χ.Α.Ε., 16-18/5/2003, Περιλήψεις, σ. 110-111.
 Της ιδίας, Ο ναός της Αγίας Μαρίνας στην Αγία Μαρίνα Ημαθίας, Πολιτιστικά Δρώμενα, 34, Ιούνιος – Αύγουστος 2004, σ. 16-21.
 Της ιδίας, Η μνημειακή ζωγραφική στη Βέροια και την περιοχή της στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, Επιστημονική Διημερίδα, Γνωριμία με τη Γη του Αλέξανδρου, Η περίπτωση του Νομού Ημαθίας, Ιστορία – Αρχαιολογία, 7-8/6/2003, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 177-198.
 Της ιδίας, Η Βέροια, Οι ναοί και οι τοιχογραφίες τους (περίοδος τουρκοκρατίας), στο συλλογικό τόμο ΕΡΑΤΕΙΝΗ ΗΜΑΘΙΑ, δίγλωσση έκδοση (ελληνικά – αγγλικά) της Ιεράς Μητρόπολης Βέροιας, Ναούσης και Καμπανίας, Αθήνα 2004, σ. 234-259 και σ. 346-375.

Πρώτος ποιητικός διαγωνισμός

στο Νομό Ημαθίας

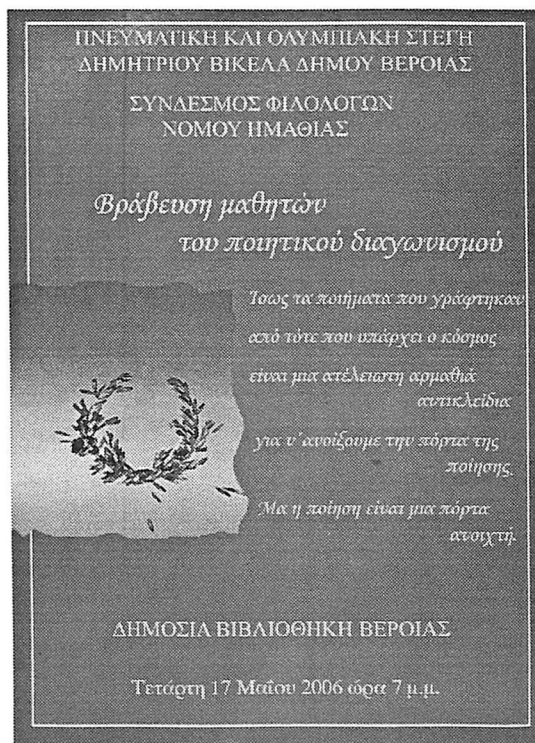
Θεόδωρος Ποδηχρονιάδης
Πρόεδρος της Πνευματικής και Ολυμπιακής Στέγης
Δημητρίου Βικέλα Δήμου Βέροιας

Όταν η Πνευματική και Ολυμπιακή Στέγη Δημητρίου Βικέλα Δήμου Βέροιας μαζί με τον Σύνδεσμο Φιλολόγων Νομού Ημαθίας, ξεκινήσαμε την υλοποίηση της ιδέας για τον Ποιητικό Διαγωνισμό, μας διακατείχε αρκετή αγωνία. Μέσα μας αναρωπιόμασταν: άραγε θα πετύχει; Θα έχουμε αρκετές συμμετοχές; Η ποιότητα των ποιημάτων θα είναι ικανοποιητική; Και όσο πλησίαζε η ημερομηνία λήξης και βλέπαμε να μην έρχονται φάκελοι, μέσα μας άρχισε να φωλιάζει η απαισιοδοξία. Στο τελευταίο δεκαήμερο άρχισαν να έρχονται όλα μαζί τα ελπιδοφόρα μηνύματα κι έτσι φτάσαμε στις τριάντα τρεις (33) συμμετοχές. Αριθμός πολύ ικανοποιητικός για τα πρώτα βήματα του ποιητικού διαγωνισμού. Κάθε χρόνο θα προσπαθούμε για αρτιότερη οργάνωση του θεσμού και μεγαλύτερη συμμετοχή.

Ήδη φάνηκε πως οι «χαλαρωμένοι» νέοι μας, με τα χρώματα της γενιά τους στο ντύσιμο, στο λόγο, στη συμπεριφορά, χαράζουν τον δικό τους δρόμο έκφρασης. Μήπως κι εμείς πριν από πολλά χρόνια έτσι δεν φαινόμασταν στα μάτια των γονιών μας; Οι νέοι μας πιθανόν να βλέπουν πράγματα που η μειωμένη πνευματική και ψυχική μας όραση έπαψε να βλέπει. Οι νέοι είναι το μέλλον του τόπου και της πατρίδας μας. Οι δάσκαλοι και οι καθηγητές, που μπορούν καλύτερα από τον καθένα μας να «ξεκλειδώνουν» την ψυχή και τη σκέψη των μαθητών τους, σίγουρα ανακαλύπτουν μεγάλους θησαυρούς.

Η Πνευματική και Ολυμπιακή Στέγη Δημητρίου Βικέλα Δήμου Βέροιας, είναι καινούργιο Νομικό Πρόσωπο που συστήθηκε με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Βέροιας μετά από εισήγηση του Δημάρχου μας κ. Χρήστου Σκουμπόπουλου, προς τιμή του Λογίου και μεγάλου Ευεργέτη, Βεροιώτη στην καταγωγή, **Δημητρίου Βικέλα**.

Με το ετήσιο ποιητικό διαγωνισμό δίνουμε στις νέες και τους νέους μας την ευκαιρία ενασχόλησης με τη γραφή ωραίων ποιημάτων. Να προετοιμάζονται, να διαβάζουν ποίηση, να βελτιώνουν το στίχο, την τεχνιοτροπία, να ψάχνουν νέες φόρμες, νέες ιδέες. Ίσως η μεγαλύτερη προσφορά του διαγωνισμού μας να είναι αυτή η δυναμική και το ερέθισμα που εμπειρίχει. Δίνει το σύνθημα, το σήμα εκκίνησης, λέει στους Νέους του Νομού μας «δεν σας ξεχάσαμε, είμαστε μαζί σας».

* Η ομιλία εκφωνήθηκε κατά τη διάρκεια της τελετής απονομής βραβείων του πρώτου Ποιητικού Διαγωνισμού στις 17-5-2006 στη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας.

Σκέψεις της κριτικής επιτροπής του πρώτου Διαγωνισμού Ποίησης

Παντελής Τσαλουχίδης
Φιλολόγος

Φωτογραφία από την τελετή απονομής.

Σε μια εποχή που εκατοντάδες νέοι άνθρωποι διαγκωνίζονται και μαλλιοτραβιούνται για πέντε λεπτά δημοσιότητας σε κάποιο reality (και χιλιάδες άλλοι περιμένουν στη σειρά) το να βρεθούν σε μια επαρχιακή πόλη τριάντα τρία παιδιά που γυρνούν την πλάτη σε αυτά τα νάλον ιδανικά και βάζουν το πόδι στο πρώτο σκαλί ποίησης δεν είναι λίγο πράγμα.

Πόσο μάλλον που αυτή τους η επιλογή ούτε χρήματα πολλά μπορεί να τους προσφέρει (πόσοι πλούτισαν από την ποίηση;) ούτε και δόξα (προς το παρόν τουλάχιστον). Αντίθετα και τον πολύτιμο ελεύθερο χρόνο τους καταναλώνει και ψυχικά τους φθείρει –ποιος είπε ότι είναι ανέξοδη η ποίηση. Πρέπει λοιπόν να δεχτούμε ότι γι' αυτούς η ποίηση είναι σημαντική ψυχική ανάγκη, τέτοια που να παρακάμπτει κάθε εμπόδιο και δυσκολία. Και εφόσον υπάρχουν τέτοια παιδιά που αποφασίζουν να δυσκολέψουν τη ζωή τους για να καλυτερεύσουν με τα ποιήματά τους τη δική μας αξίζει να τα γνωρίσουμε.

Ήδη μετά τα παραπάνω είναι φανεροί οι στόχοι του ποιητικού διαγωνισμού. Μετά μάλιστα τις αξιόλογες φεινές συμμετοχές υπάρχει, βάσιμη πλέον, η ελπίδα να παγιωθεί ο δεσμός αυτός και –γιατί όχι– να επεκταθεί και στο χώρο της πεζογραφίας (τον οποίο άλλωστε υπηρέτησε ο Δημ. Βικέλας). Κάθε προσπάθεια λογοτεχνικής έκφρασης πρέπει να ενθαρρύνεται· χρειαζόμαστε το οζυγόνο που μας προσφέρει ενάντια στη ρύπανση και την ασχήμια που μας καταδικάζουν οι οικοπεδοφάγοι του πολιτισμού.

Θα αναφερθώ με συντομία αρχικά στο έργο της κριτικής επιτροπής και έπειτα στα ίδια τα ποιήματα. Για ευνόητους λόγους τα ποιήματα των παιδιών του Γυμνασίου αξιολογήθηκαν

* Την κριτική επιτροπή αποτελούσαν οι φιλόλογοι Χ. Λάμπρη, Π. Τσαλουχίδης και ο ποιητής- δημοσιογράφος Δ. Καρασάββας.

χωριστά από εκείνα του Λυκείου. Σε κάθε περίπτωση τηρήθηκε η ανωνυμία των συμμετεχόντων (η επιτροπή –ο κ. Καρασάββας, η κ. Λάμπρη και ο υποφαινόμενος –γνώριζε μόνο ψευδώνυμο και σχολική βαθμίδα· τα ονόματα αποκαλύφθηκαν μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων). Η επιτροπή κατέληξε ομόφωνα και άνετα στα τελικά αποτελέσματα, πράγμα εξαιρετικά σπάνιο για δύο φιλόλογους και έναν ποιητή. Το γενικό επίπεδο των συμμετεχόντων ήταν καλό. Καλύτερο απ'ότι αναμενόταν στο Γυμνάσιο, το αναμενόμενο στο Λύκειο. Βέβαια στο Λύκειο τα κριτήρια επιλογής ήταν σαφώς πιο αυστηρά, γι'αυτό και βραβεύτηκε ένα μόνο ποίημα (αν και ο αριθμός των συμμετεχόντων ήταν διπλάσιος από τις συμμετοχές του Γυμνασίου.) Ταυτόχρονα όμως η κριτική επιτροπή θεώρησε ότι πρέπει –σε πρώτη φάση τουλάχιστον– να ενθαρρυνθούν κάπως περισσότερο οι μικρότερες ηλικίες. Σε κάθε περίπτωση πάντως οι παραπάνω επιλογές δεν είναι δεσμευτικές για τη συνέχεια του διαγωνισμού.

Σχολιάζοντας τα βραβευμένα ποιήματα πιστεύω ότι θα φανούν και τα κριτήρια αξιολόγησης που χρησιμοποιήθηκαν. Ξεκινώντας από το Γυμνάσιο το πρώτο βραβείο δόθηκε στο ποίημα *«Αστροψίδυροι»*. Εκπλήσσει στο ποίημα αυτό η τεχνοτροπία του. Είναι ένα παρνασσικό ποίημα (εξ ορισμού δύσκολο στη σιχούργησή του) που όμως και άρτιο τεχνικά είναι στο μέτρο και στην ομοιοκαταληξία και ταυτόχρονα αποφεύγει την ψυχρότητα που χαρακτηρίζει τα παρνασσικά –περιγραφικά κατά βάση– ποιήματα. Ήταν σαφώς το πληρέστερο ποίημα στη συμμετοχή.

Το δεύτερο βραβείο είναι πάλι μια έκπληξη επειδή πρόκειται για ένα χιουμοριστικό ποίημα. *«Η Κυρία, το γιατί και το γιατί»* είναι ένα κεφάλαιο σχόλιο πάνω στις τηλεοπτικές υπερβολές που ίσως ο εθισμός μας σε αυτές μας κάνει να τις θεωρούμε δεδομένες. Και εδώ το βάρος πέφτει στη σιχουργία-ομοιοκαταληξία, ακριβώς επειδή αυτή κρατά το χιούμορ του ποιήματος. Αρκετές ρίμες είναι από μόνες τους σχόλια (π.χ γάλα – κρεμάλα, μετεχρονολογημένο – καημένο, γιατί - γιατί)

Στο τρίτο βραβείο, αντίθετα με τα προηγούμενα, η βασική ιδέα του ποιήματος είναι αυτή που κερδίζει τις εντυπώσεις. Το *«Είναι η φύση ποιητική αδελά»* κίττει γύρω από τον τίτλο του. Μα ενώ οι τρεις στροφές αναπτύσσουν περιγραφικά τη βασική αυτή ιδέα, η τελευταία στροφή έχει σαφώς συμβολικό χαρακτήρα αφνιδιάζοντας ευχάριστα τον αναγνώστη. Να σημειώσω μόνο ότι αδικείται το ποίημα από κάποια διάθεση πλαισιασμού που υπάρχει. Ένα πιο σφικτό δέσιμο θα ευνοούσε πάρα πολύ το τελικό αποτέλεσμα.

Στο Λύκειο το ποίημα *«Ο ερχομός της Άνοιξης»* εντυπωσιάζει με την ιδιόρρυθμη αλλά συνεπή και εντυπωσιακή ομοιοκαταληξία του: Τρεις πεντάστιχες στροφές με ομοιοκαταληξία 1-3-5, 2-4. Σ'ένα έντονα λυρικό ποίημα όπως αυτό η μουσικότητα και ο ρυθμός παίζουν καθοριστικό ρόλο στο τελικό αποτέλεσμα. Μπορεί σε κάποιες στιγμές το νόημα να μοιάζει κάπως σκοτεινό και ο εσωτερικός ρυθμός να θυσιάζεται χάριν του εξωτερικού, ωστόσο αυτά αποτελούν γενικότερα προβλήματα στην παραδοσιακή ποίηση και δεν σκιάζουν τις αρετές του ποιήματος. Το ποίημα δείχνει σαφώς σοβαρή και συνεχή δουλειά και αξιόλογο ποιητικό ταλέντο. Όλα αυτά είναι επαρκή εχέγγυα για το μέλλον της μαθήτριας στο χώρο της ποίησης.

Για δύο ακόμη ποιήματα πρέπει να γίνει κάποια επιπλέον αναφορά Το *«Μέλλον»* από μαθήτρια του Γυμνασίου ξεκινά ελπιδοφόρα όμως στην πορεία χάνεται από συνδευικές κυρίως αδυναμίες αλλά και κάποιο πλαισιασμό. Αντίστοιχα το *«Λευκό Φως»* στο Λύκειο κινεί-

Φωτογραφία από την τελετή απονομής.

ται γύρω από ένα ενδιαφέρον –όσο και σκοτεινό– σύμβολο, αυτό του ίτιλου, που όμως δεν αναδεικνύεται επαρκώς από εκφραστικές αδυναμίες και χαλαρότητα στη σύνθεση. Και στις δύο περιπτώσεις πάντως είναι ποιήματα που για τα δεδομένα του διαγωνισμού είναι αξιοπρόσεκτα.

Τέλος μερικές γενικές παρατηρήσεις. Υπάρχει μια αξιοσημείωτη διάθεση για επιστροφή στην παραδοσιακή σιχουργία: πάνω από τα μισά ποιήματα είχαν ομοιοκαταληξία ή/και μέτρο. Αυτό σίγουρα δείχνει κάτι (πέρα από το ότι ο ελεύθερος στίχος είναι πολύ πιο δύσκολη υπόθεση από ό,τι φαίνεται.) Επιπλέον η επίδραση της διδασκαλίας στο σχολείο των κειμένων νεοελληνικής λογοτεχνίας είναι φανερή: στο Γυμνάσιο φαίνεται η επίδραση της γενιάς του 1880 (Παλαμάς, Γρυπάρης αλλά και Χατζόπουλος ακόμα) και –κάτι που μας εξέπληξε– δύο ποιήματα με βάση τα απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη (αρκετά αξιόλογα μάλιστα). Στο Λύκειο ο Καρυωτάκης κυριαρχεί, τις περισσότερες φορές ως καρυωτακισμός αλλά σε κάποιες περιπτώσεις με διαδέσεις αφομοίωσης και υπέρβασης του. Λείπει γενικά το χιούμορ αλλά και η σάτιρα– φοβάμαι όμως ότι το χιούμορ λείπει και από τα σχολικά βιβλία και πρέπει αυτό να μας προβληματίσει. Αντίθετα υπάρχει συχνά – ιδίως στο Λύκειο– μια έντονα πεσσιμιστική διάθεση που όταν γίνει ανεξέλεγκτη καταλήγει στο μελοδραματισμό· αν όμως ιτθασευτεί δίνει συχνά πολύ αξιόλογα αποτελέσματα.

Τελειώνοντας πρέπει να ευχαριστήσω εκ μέρους της επιτροπής την πνευματική και ολυμπιακή στέγη Δημητρίου Βικέλα για την εμπιστοσύνη που μας έδειξε αναθέτοντάς μας το έργο της αξιολόγησης των ποιημάτων και για τη φιλοξενία για το διάστημα των εργασιών μας. Έχουμε δε τη βεβαιότητα ότι βρισκόμαστε στην αρχή ενός μακροχρόνιου και ιδιαίτερα επιτυχημένου διαγωνισμού.

Οι μαθήτριες και οι μαθητές που συμμετείχαν και βραβεύθηκαν στο διαγωνισμό ποίησης.

Τα ποιήματα που βραβεύθηκαν και διακρίθηκαν

Τυμνάσια

1° Βραβείο

Αστροψίδυροι

Αστέρια στο άπειρο, μύρια κυμένα,
χύνουν αστρόχελα, φώτα λουσμένα.
Λάμπεις ατίθασες θόσκουν κοπάδια,
καίνε στον χάους τη δράκα σκοτάδια.

Αστέρια περίπλεκτα πλέκουν πλεξίδια,
ράβουν χρυσόινες στράτες κεντίδια.
Λίθοι πολύτιμοι ό' αμύθητα χρώματα
του σύμπαντος κόσμησαν τ' απέραντα στρώματα.

Χύνουν μυστήρια μεδ' απ' το χάος
στον άνθρωπο που 'νιωσε τόσο μεγάλος.
Μπόλιασαν μέσα του την απορία,
να μάθει ποιος έφτιαξε τα μεγάλεια.

Αστέρια, αστέρια, μυριάδες αστέρια,
με λάμπεις δοξάζουν του Πλάστη τα χέρια.
Δέος στον άνθρωπο φέρνουν και πίστη,
να γράψει του εμπνέουν ύμνους στον Χτίστη.

Μπίκα Δέσποινα,
1° Λάπειο Γυμνάσιο Νάουσας

2° Βραβείο

Η κυρία, το γιατί και το γιατί

Μια κυρία μες στο χάλα
οδηγείται στην κρεμάλα!
Γιατί, άραγε, γιατί;
Γιατί θρήκε ένα ...χατί!

Ένα αδέσποτο χατί
που νιαούριζε ποτήι
απ' την πείνα την πολλή.

Το συμμαζεψε η κυρία
και του έδωσε να πει
χάλα μεταχρονολογημένο,
μα δεν το 'ξερε η καμμένη
ούτ' εκείνο το καμμένο.

Γιατί, άραγε, γιατί;
Γιατί, άραγε, γιατί;

Κι έχινε χαμός μεγάλος
κι η κυρία η καλή
σύρθηκε στη φυλακή.
Γιατί, άραγε, γιατί;
Γιατί, άραγε, γιατί;

Καισαρίδου Μαγδαληνή,
3° Γυμνάσιο Βέροιας

3^ο Βραβείο

Είναι η φύση ποιητική αδεία;

Όταν των νερών ακούχεται ο ήχος,
ή το δρόσισμα των φύλλων ωραία πκεί,
δαρρώ των θαλάσσιων και αέρινων
πνευμάτων είναι η ουράνια μουσική.

Όταν το σκληρό χαλίκι αχχίζει το θυδό,
ή των αόρατων χορδών της θάλασσας
διαχέεται η πνοή,
όλα λες είναι μια μελωδία.

Είναι η φύση ποιητική αδεία;

Όταν σφυρίζει ο αέρας στα φαράγγια
και τα πουλιά φτιάχνουν συμφωνίες,
όταν του ήλιου οι λαμπρές ακτίνες
είναι ερέθισμα πουλιού να τραχουδά,
αναρωτιέσαι...

Είναι η φύση ποιητική αδεία;

Μα αυτό που πότερο το πνεύμα αχχίζει
είναι του κύκνου το επιθανάτιο άσμα.
Και τότε λες πιο αληθινά από κάθε άλλη φορά
είναι η φύση ποιητική αδεία;
ένα όνειρο συγκίνησης για την καρδιά;

Κοσμίδης Σάββας,
1^ο Γυμνάσιο Βέροιας

Διάκριση

Μέλλον

Το μέλλον είναι άγνωστο,
άπονο το παρόν
κι μόνη συντροφιά το παρελθόν.

Το παρελθόν, ποιος μπορεί να το αντέξει;
φωνές, αναμνήσεις, τιμές,
αξιώματα, τιμωρίες, ποινές.

Στοιχεία, ουσιώδη, άγνωστα, απλά,
άυλα μα σημαντικά
Κι όμως εσύ εκεί

το παρόν γιατί δε ζεις;
Γιατί κλεις και μελαγχολείς,
αφού το παρελθόν να αηλιάξεις δεν μπορείς;

Το μέλλον σαν αστέρι μακρινό,
φέγγει, αηλιά εσύ δεν το βλέπεις,
απλά σκέψου μόνο αυτό

τυφλά, αθέβαια, μα σταθερά
Έλα λοιπόν, και μην αρχείς
τόλμη, θάρρος, αγάπη χρειάζεται για να ζεις...

Παλάσα Ανθήμη,
7^ο Γυμνάσιο Βέροιας

1^ο Βραβείο

Ο ερχομός της άνοιξης

Ω! Τα φτερά της η άνοιξη απλώνει
καβάλα στις ονειρώρες της πετά
στρώνει πολύχρωμο σεντόνι
ο ήλιος πάνω του ξαπλώνει
τα πνεύματα της φύσης ξαγρυπνά

Είναι η αναπνοή της αισθητή
κάθε ανάσα της καϊδεύει το λαιμό σου
λες και σου ψιθυρίζει στο αυτί
πως η καινούρια της επιστροφή
είναι μονάχα για καλό σου.

Τα υπολείμματα απ' την πρωτινή μιζέρια
πίσω απ' τις παπαρούνες έχουνε κρυφτεί
που προλοχίζουνε καινούργια καλοκαίρια
Μα να! Γλιστρά ένα φιλί από τα χέρια
τώρα η άνοιξη έχει προδοθεί.

Πολίτη Βαλεντίνη,
5^ο Λύκειο Βέροιας

Λύκεια

Διάκριση

Λευκό φως

Το λευκό φως αναζητάνε
νέοι με όνειρα κι ελπίδες
όμως όλοι τους ξεχνάνε
σαν χαμένες ατλαντίδες.

Περπατάνε συζητάνε
μια ζωή δημιουργούν
όλα όμως σταματάνε
όταν το λευκό φως συναντούν.

Φταίει άραγε ο φόβος
για ένα νέο αδιέξοδο;
Φταίει άραγε ο τρόμος
για της ζωής το φέροισμο;

Το λευκό φως πληχώνει
την ψυχή τους μαστιχώνει
το μυαλό τους το νεκρώνει
τη ζωή τους χαρακώνει.

Άνθρωποι χωρίς ζωή
με μια ελπίδα χαμένη
προσμένουν μια προσαγή
για να μείνουν ξεχασμένοι.

Το λευκό φως θα σβήσει
αν δουν το φως της αυγής
στη ζωή τους θα ξεχειλίζει
μόνο το χαλάζιο της ψυχής.

Καφετέρνη Μαρία-Σοφία,
4^ο Λύκειο Βέροιας

Η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στη σύγχρονη πολυπολιτισμική ελληνική κοινωνία

Αδελαΐς Ισχυρηλιάδου
Δρ. Α.Π.Θ Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων Θεσσαλονίκης

Η ελληνική κοινωνία, όπως άλλωστε και οι κοινωνίες όλων των κρατών της Ευρώπης, είναι πολυπολιτισμική. Το ευρωβαρόμετρο δείχνει σήμερα ότι η Ελλάδα μία χώρα του ευρωπαϊκού βαλκανικού νότου είναι χώρα υποδοχής πολλών προσφύγων, όπως συνέβαινε περασμένες δεκαετίες σε χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης. Η ιστορία όμως του ελληνισμού είναι ιστορία μετοικεσιών, μεταναστεύσεων και παλιννοστήσεων. Από την αρχαιότητα, όταν οι ελληνικές αποικίες ήταν σε θέση, λόγω της δημογραφικής και πολιτισμικής τους δυναμικής, να διατηρούν την ελληνική γλώσσα και πολιτισμό, να τα μεταδίδουν στους γειτονικούς λαούς και να τους επηρεάζουν αποφασιστικά, έως την περίοδο της νεοελληνικής διασποράς κατά την οποία οι ελληνικές παροι-

κίες παραμένουν συνήθως στο επίπεδο μιας λίγο πολύ περιθωριοποιημένης εθνικής και θρησκευτικής μειονότητας εξαιτίας κυρίως του μειωμένου δυναμικού τους και του περιορισμένου κοινωνικού τους ρόλου, η σημασία του ελληνισμού της διασποράς για τη γενικότερη ιστορική πορεία του ελληνικού έθνους υπήρξε και εξακολουθεί να είναι σημαντική. Η κινητοποίηση του Απόδημου Ελληνισμού για την υποστήριξη μακροχρόνιων αγώνων εθνικής επιβίωσης και ανάπτυξης δε χρειάζεται να επισημανθεί ιδιαίτερα. Στο βιβλίο του «Επισκόπηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς» ο Ι. Χασιώτης διακρίνει την ιστορική εξέλιξη της νεοελληνικής διασποράς σε τρεις μεγάλες περιόδους. Σήμερα, ο ελληνισμός σε πολλές χώρες του κόσμου αριθμεί 5.000.000 περίπου απόδη-

* Η εισήγηση ανακοινώθηκε στην Ημερίδα για την Διαπολιτισμική Πολιτική του ΥΠΕΠΘ, η οποία πραγματοποιήθηκε από το ΙΜΧΑ σε συνεργασία με το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, 20-6-2003, Θεσσαλονίκη.

μους Έλληνες ως εθνικές πολιτισμικές μειονότητες, ενώ στον ελλαδικό χώρο σήμερα ζουν περίπου 1.000.000 παλιννοστούντες ομογενείς, οικονομικοί μετανάστες, αλλοδαποί εργαζόμενοι όλοι στον ελληνικό χώρο.

Η υιοθέτηση και η εφαρμογή μιας διαπολιτισμικής προσέγγισης απέναντι σε «διαφοροποιημένες πολιτισμικές ομάδες» θα δώσει την ευκαιρία στα μέλη τους να συμμετάσχουν ενεργά στο κοινωνικό γίγνεσθαι διατηρώντας παράλληλα τη δική τους πολιτισμική ταυτότητα μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινά αποδεκτό αποδεκτών αξιών, πρακτικών και διαδικασιών. Η επικρατούσα άποψη της κυρίαρχης πολιτισμικής ομάδας θεωρεί, άκριτα, «ξένο» κάθε τι διαφορετικό προς αυτή, αγνοώντας πολλές φορές και το «προφανές» (π.χ. ότι οι Τσιγγάνοι είναι Έλληνες πολίτες). Ακόμη η περίπτωση αποδοχής κάποιων «διαφορετικών» ομάδων γίνεται πάντα με την υποχρέωση της «αφομοίωσής» τους στον κυρίαρχο τρόπο ζωής. Έτσι οι προκαταλήψεις, τα στερεότυπα, η ξενοφοβία και ο ρατσισμός έχουν γίνει πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής μας ζωής και η αγωνία των μελλοντικών γενιών μας. Θεωρούμε ότι σε μια γνήσια δημοκρατική κοινωνία η ένταξη και η συμμετοχή όλων των πολιτισμικών ομάδων σ' ένα ενιαίο σύνολο δε σημαίνει αφομοίωση στον τρόπο ζωής της κυρίαρχης ομάδας αλλά μια συνεχή διαδικασία αλληλεπίδρασης. Υποχρέωση του καθένα μας αποτελεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση προβλημάτων που ενυπάρχουν στη σύγχρονη πολυπολιτισμική μας κοινωνία μέσα από μια άλλη οπτική που αποδέχεται κάθε κοινωνική διαφοροποίηση, στηρίζεται σε ένα διαπολιτισμικό πλαίσιο που θεωρεί ισάξιο και σημαντικό κάθε πολιτισμικό χαρακτηριστικό και προτείνει ένα νέου τύπου διάλογο με όλες τις κοινωνικές ομάδες.

Πρωταρχική ανάγκη αποτελεί να σηματοδοτήσουμε το περιεχόμενο των όρων «πολυπολιτισμικός» και «διαπολιτισμικός». Ο όρος πολυπολιτισμικός αντιστοιχεί σε μία περιγραφική αντίληψη της πραγματικότητας και αναφέρεται στην απλή διαπίστωση της συνύπαρξης πολλών πολιτισμικών αναφορών στον ίδιο χώρο ενώ η έννοια του διαπολιτισμικού προϋποθέτει τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτισμών λόγω των μεταναστευτικών ρευμάτων, πρόσφατων ή παλαιών. Επειδή κοινωνία και σχολείο είναι άρρηκτα συνδεδεμένα για τον λόγο αυτό επικεντρώνουμε τις προσπάθειές μας πλέον στην διαπολιτισμική διάσταση της εκπαίδευσης και όχι στην μονοπολιτισμική. Ο όρος διαπολιτισμική εκπαίδευση εμφανίζεται για πρώτη φορά στην ελληνική βιβλιογραφία

στην δεκαετία του '80 και συνδέεται με την επαν(ένταξη) των παλιννοστούντων μαθητών στο ελληνικό σχολείο και τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Τα παιδιά μπορούν να διαμορφώνουν ένα ευρύτερο πλαίσιο κατανόησης της ζωής βασισμένο στα ατομικά τους ενδιαφέροντα και τις προσωπικές τους εμπειρίες. Τέτοιου είδους κατανόηση ενισχύει τη διαμόρφωση μιας πολυδιάστατης ταυτότητας. Τα παιδιά μεγαλώνουν και αναπτύσσονται σε διαφορετικού είδους συλλογικότητες, που εκτείνονται από την οικογένεια, την ομάδα συνομηλίκων, τη σχολική εργασία και άλλους φορείς κοινωνικοποίησης συμπεριλαμβανομένων και των μέσων ενημέρωσης. Ωστόσο, χωρίς τη συμμετοχή των γονέων και των ενηλίκων στην εκπαιδευτική διαδικασία, οι στενές εθνικιστικές ταυτότητες, οι προκαταλήψεις και ο ρατσισμός είναι πολύ πιθανό να ενισχύονται. Αυτό ισχύει για όλες τις κοινωνικές ομάδες. Ρατσιστικές στάσεις και συμπεριφορές γονέων και ενηλίκων μπορούν να αναρέσουν το έργο του σχολείου και χωρίς στενούς δεσμούς με την κοινότητα μπορούν να είναι αρνητικές παρεμβάσεις, να υπονομεύσουν το έργο του.

Το βασικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι νέοι από εθνοπολιτισμικές ομάδες, σε αστικές κυρίως περιοχές, είναι η χαμηλή σχολική τους επίδοση και η καλλιέργεια δεξιοτήτων, πράγμα που επιδρά αρνητικά στην ικανότητά τους να λειτουργούν στη σημερινή σύνθετη κοινωνία. Είναι γνωστό ότι τα παιδιά των εθνοπολιτισμικών ομάδων διαθέτουν μία σειρά από δεξιότητες επιβίωσης που δεν αναγνωρίζονται από τυπικούς δεσμούς όπως το σχολείο. Οι δεξιότητες όμως αυτές δεν αρκούν, για να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στη νέα κοινωνία που διαμορφώνεται. Η εκπαίδευση οφείλει να κάνει πολύ δουλειά για να καλλιεργήσει τις αναγκαίες ικανότητες και δεξιότητες σε αυτά τα παιδιά και η κοινωνική πολιτική να τους εξασφαλίσει εργασία. Συχνά παρουσιάζονται προβλήματα στην τάξη όταν ο εκπαιδευτικός αδυνατεί να ερμηνεύσει τις ιδιαίτερες πολιτισμικές συμπεριφορές των μαθητών του από εθνοπολιτισμικές ομάδες. Για να μπορέσει ο εκπαιδευτικός να είναι αποτελεσματικός σε πολυπολιτισμικές τάξεις/σχολεία, πρέπει να συμμετέχει σε εμπειρίες που θα τον βοηθήσουν να αποκτήσει τις κατάλληλες γνώσεις για τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, τους τρόπους μάθησης και παρακίνησης των μαθητών από εθνοπολιτισμικές ομάδες, καθώς και να αποκτήσει τις αναγκαίες δεξιότητες. Όσο περισσότερο μοιάζουν τα πρότυπα κοινωνικοποίησης του εκπαιδευτικού και των μαθητών του, τόσο πιο αποτελεσματικός είναι ο εκπαιδευτικός στην τάξη του, αφού μπορεί

Α. Ροντέν, γλυπτό.

να αντιμετωπίσει με επιτυχία θέματα που αφορούν στη μάθηση, τα κίνητρα και την ενίσχυση των μαθητών. Η ευαισθητοποίηση των φοιτητών / εκπαιδευτικών για τις πολιτισμικές διαφορές και η χρησιμοποίησή τους δημιουργικά μέσα στην τάξη προϋποθέτει την ικανότητα για παρατήρηση της συμπεριφοράς των μαθητών τους και τη συστηματική καταγραφή και ερμηνεία της. Θα πρέπει δηλαδή να διαμορφώνουν το «εθνοπολιτισμικό προφίλ» των μαθητών της τάξης τους.

Στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη στα μεγάλα αστικά κέντρα λειτουργούν σήμερα εκτός από τα διαπολιτισμικά σχολεία και σχολεία παλιννοστούντων αντίστοιχα και φροντιστηριακά τμήματα με τη μορφή της ενισχυτικής διδασκαλίας. Στην Περαιά, στο Κορδελιό, Εύοσμο, Γκράβα, άλλα δύο στο λεκανοπέδιο Αττικής και στην Κρήτη. Η πρακτική αυτή ανταποκρίνεται στη λογική *melding pot does not meld* (που σημαίνει ότι δεν πιστεύουμε ότι αυτή η κοινωνική ομάδα των μαθητών αφομοιώνεται πλήρως από την κυρίαρχη ομάδα των μαθητών αλλά εντάσ-

σεται και ενσωματώνεται με μορφές αλληλεπίδρασης. Σύμφωνα με τη λογική των Φροντιστηριακών Τμημάτων οι μαθητές παρακολουθούν τα μαθήματα της τάξης του κανονικού σχολείου, ενώ παράλληλα ασκούνται σε ολιγάριθμα τμήματα (2-7 μαθητές) σ' εκείνα ακριβώς τα μαθήματα, όπου εμφανίζονται οι δυσκολίες ως προς τη συμμετοχή τους στη μαθησιακή διαδικασία. Ταυτόχρονα όμως συντηρούν και βελτιώνουν τα γλωσσικά και πολιτισμικά στοιχεία που απέκτησαν στη χώρα υποδοχής (π.χ. ξένη γλώσσα). Μία άλλη λογική είναι η λογική των τάξεων υποδοχής (*Reception classes*) που σκοπό έχει να βοηθήσει τους μαθητές να ενταχθούν στο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον και στον ελληνικό τρόπο σκέψης συμπεριφοράς σε χωριστές τάξεις έξω από τις κανονικές τάξεις στις οποίες στη συνέχεια έτοιμοι πια θα έρθουν να ενταχθούν. Σήμερα οι πολυπληθέστερες μαθητικές ομάδες αλλόφωνων είναι των ρωσσόφωνων ενώ η ομάδα αιχμής είναι των αλβανόφωνων. Το 1/10 των μαθητών σήμερα είναι αλλόφωνα, το 1/3 είναι αλβανόφωνα. Η πληροφόρηση για το εκπαιδευτικό σύστημα και το πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών που προέρχονται από τις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες είναι μεγαλύτερη από αυτήν που έχουμε από τα παιδιά που προέρχονται από την Αλβανία.

Είναι ανάγκη το σύγχρονο κράτος να διασφαλίζει την ισονομία σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής μέσα από την προώθηση λύσεων που θα στηρίζονται σε συστήματα αξιών που δεν είναι επιλεκτικά και διαχωριστικά και δεν περιθωριοποιούν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσισμού που βρίσκονται σε έξαρση σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες σήμερα υποδηλώνουν την απροθυμία ή ακόμα και την αδυναμία του σύγχρονου κράτους να υιοθετήσει και να εφαρμόσει τέτοιου είδους προσεγγίσεις. Η διεθνοποίηση της οικονομικής διαδικασίας θέτει ερωτήματα αναφορικά με τη διατήρηση του αναγκαίου πολιτικοοικονομικού ελέγχου του κράτους, ώστε να είναι σε θέση να παρεμβαίνει ρυθμιστικά και να αποτρέπει ανισότητες, περιθωριοποιήσεις, υψηλά ποσοστά ανεργίας κ.λ.π.. Για να αποφευχθούν φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσισμού στο σχολείο, είναι ανάγκη να αναπτυχθούν στρατηγικές σε εθνικό επίπεδο που θα διασφαλίζουν ισχυρούς δεσμούς ανάμεσα στο σχολείο και την κοινότητα. Καλή διαπολιτισμική εκπαίδευση σημαίνει επίσης καλή διαπολιτισμική εκπαίδευση εκπαιδευτικών. Όσο δεν υπάρχουν διαπολιτισμικά εκπαιδευμένοι εκπαιδευτικοί, η διαδικασία μιας στενά εννοούμενης εκπαίδευσης θα συνεχίσει να

αποξενώνει μαθητές και να δημιουργεί μεγαλύτερες ανισότητες. Μια καλή διαπολιτισμική εκπαίδευση εκπαιδευτικών είναι από τις μεγαλύτερες ίσως προκλήσεις που αντιμετωπίζουν σήμερα πολλές χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μόνο καλά εκπαιδευμένοι επαγγελματίες εκπαιδευτικοί μπορούν να μεταδώσουν στα παιδιά **Παιδεία** με την ελληνική έννοια του όρου και να τους αναπτύξουν καλές διαπολιτισμικές αξίες και ηθικές. Μία λογική εκπροσώπηση των εθνοπολιτισμικών ομάδων στο διδακτικό προσωπικό θα έδινε τη δυνατότητα σε όλους στο σχολείο (διδακτικό προσωπικό και μαθητές) να δουν και να αναγνωρίσουν την ικανότητα των μελών αυτών των ομάδων και ταυτόχρονα θα συμβάλει στη διευκόλυνση μιας καλύτε-

ρης επικοινωνίας και κατανόησης ανάμεσα στο σχολείο και τον πληθυσμό των ομάδων αυτών. Παράλληλα θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι οι εκπαιδευτικοί που προέρχονται από αυτές τις ομάδες δεν είναι ειδικοί σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και ότι χρειάζονται ιδιαίτερη προετοιμασία. Από μόνο του το εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να δώσει απαντήσεις σε όλα αυτά τα περίπλοκα προβλήματα, έχει ωστόσο τη δυνατότητα και την υποχρέωση να συμβάλει στη δημιουργία μιας πιο δίκαιης κοινωνίας. **Το σχολείο δε μπορεί να «λύσει» το πρόβλημα της ανισότητας και των διακρίσεων στην κοινωνία μας. Μπορεί όμως να σταματήσει να συνεισφέρει σε αυτό που είναι υποχρέωση όλων μας.**

Βιβλιογραφία – Διαδίκτυο

- * w.w.w.ypepth.gr. – ΙΠΟΔΕ – Διαπολιτισμική εκπαίδευση
- * w.w.w.Kee.gr
- * Fernand Braudel – G. Dyby, Η Μεσόγειος (Άνθρωποι και Πολιτισμική Κληρονομιά), εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Α΄ έκδοση 1990.
- * Fernand Braudel, Η Μεσόγειος (Χώρος και η Ιστορία), εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Α΄ έκδοση 1997.
- * Μάρκου Γεώργιος, «Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης».
- * Μάρκου Γεώργιος, «Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η διαπολιτισμική εκπαίδευση. Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών». Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα, 1996.
- * Τσίηλορ Τσαρλς, Πολυπολιτισμικότητα, «ΠΟΛΙΣ», 1997
- * Εφημερίς της Κυβερνήσεως: Νόμος υπ'αρ.2413
- * ΚΕΣΒΙΔΕ, Πρακτικά Συνεδρίου, 1993, 1998, 2001.

Τα οδωνύμια μιας πόλης ως πηγή της τοπικής ιστορίας και ως αφετηρία κριτικού προβληματισμού:

η περίπτωση της Βέροιας¹

Αριστοτέλης Παπαγεωργίου
Φιλλόλογος

Η «θεωρία της προοπτικής» στη μελέτη της ιστορίας δέχεται την ύπαρξη απεριόριστα «διαφορετικών» απόψεων για τους ιστορικούς αλλά αμφισβητεί το συμπέρασμα ότι έτσι εξοστρακίζεται όλη η αντικειμενική γνώση του παρελθόντος. Η αντικειμενικότητα στην ιστορία πρέπει να λαμβάνεται με ασθενέστερο νόημα. Μία ιστορία μπορεί να χαρακτηριστεί αντικειμενική, εφόσον παρουσιάζει τα γεγονότα από την άποψή της και όχι με οποιονδήποτε άλλο τρόπο. Τότε οι διαφορετικές ιστορίες δε θα ήταν αντιφατικές η μία προς την άλλη αλλά συμπληρωματικές.

WH Walsh, Εισαγωγή στη φιλοσοφία της ιστορίας

Επισημάνσεις

Κατά μία ορθόδοξη εκτίμηση η ιστορία νοείται ως γνώση, μελέτη και ερμηνεία του παρελθόντος, καθώς και η θέασή του ως ζωικού, συγχρονικού παρόντος στην εποχή του. Η παγιωμένη θέση στον εκπαιδευτικό μηχανισμό αντικατοπτρίζει την εγκολπωμένη άποψη για το διδακτικό αντικείμενο της ιστορίας. Η σύγχρονη ιστορία καλείται να διακονήσει ανάμεσα στα άλλα και το έργο της εθνικής διαπαιδαγώγησης και να μην υπηρετεί αποκλειστικά τα δεδομένα της επιστημονικής διερεύνησης. Αξιολογικά, η ανθρωπινή εμπειρία αλλά και ο ιδεολογικές συντεταγμένες κάθε εποχής οριοθετούν και διηθίζουν (φιλτράρουν) το ιστορικό γίνεσθαι. Εκεί ακριβώς εσιάζεται η διαφοροποίηση στην πρόσληψη και ερμηνεία του ιστορικού γεγονότος και συνακόλουθα στην εκφορά του ιστοριογραφικού λόγου.

Η ιστοριογραφία πηγάζει από πολλές εστίες, δηλαδή διαχέει και αρθρώνει συγκεκριμένο λόγο. Ειδικότερα η θεσμοθετημένη ιστοριογραφία εκφράζει και νομιμοποιεί την κυρίαρχη ιδεολογία και υποστηρίζει το πολιτικό καθεστώς που την (ανα)τροφοδοτεί. Διαρκώς εξελίσσεται, μορφοποιείται και μεταβάλλει το σύστημα αναφοράς της. Διαφοροποιείται ενσυνείδητα και ο λόγος γραφής της είναι ιστοριογραφικός. Συγκροτείται σε ένα αυστηρά ιεραρχημένο σύστημα πηγών και θεμελιώνεται σε απασιράπτοντα κείμενα. Η αντιϊστορία αφορά στις ρήξεις και τις ανατροπές της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων σε επίπεδο ερμηνευτικής. Αναπτύσσεται παντού, όπου οι άλλοτε αυτόνομες ομάδες αισθάνονται αλλοτριωμένες ή και

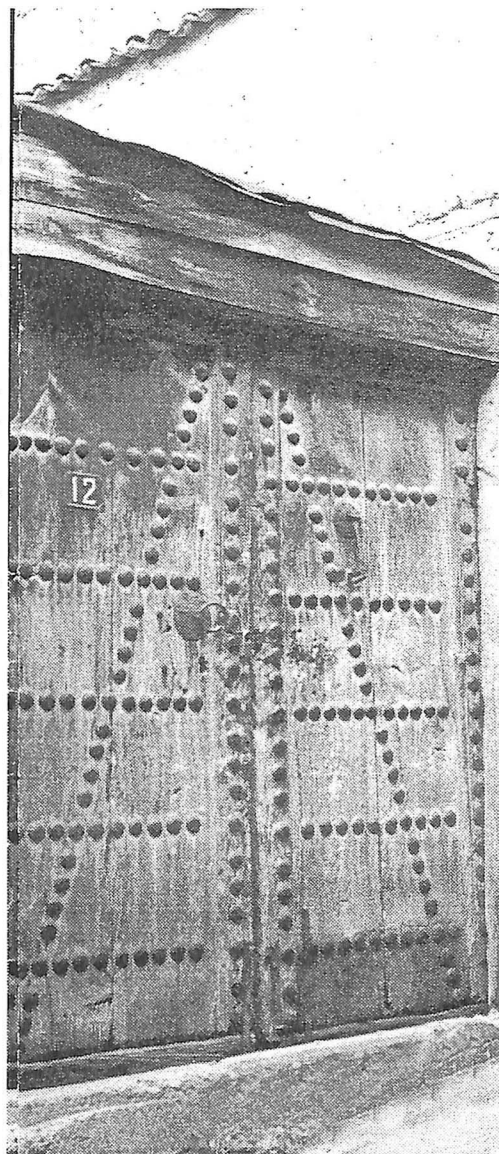
¹ Η παρούσα εργασία συνιστά μία πρόταση - απόπειρα διερεύνησης σε αφετηριακό επίπεδο. Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την καταγραφή και αξιολόγηση του συνολικού δείγματος αφορούν τα δεδομένα ονοματοθεσίας έως το 2004.

αποκλεισμένες από την κυρίαρχη ιστοριογραφική παράδοση. Δύνεται να συνυπάρχει με την εκάστοτε ιστοριογραφία των νικητών, να εδράζεται στα ίδια ιδεολογικά ερείσματα και να χρησιμοποιεί τα αυτά μεθοδολογικά εργαλεία και παρεμφερή ιστοριογραφικό λόγο. Κύριο γνώρισμά της είναι η ρευστότητα, επειδή ακριβώς υπόκειται σε συχνές μεταβολές, όπως και η δεσμοθετημένη ιστοριογραφία. Η ατομική αλλά και η συλλογική μνήμη των κοινωνιών υπό προϋποθέσεις και σε ορισμένους τόπους ταυτίζεται με τη δεσμοθετημένη ιστοριογραφική αντίληψη. Επιβιώνει προσωρικά και μέσα από δρώμενα. Επιβιώνει αυτόνομη και άδικτη και παραμένει ολοζώνιανη. Δεν εξαπλώνεται αλλά παρατίθεται δίπλα στην επίσημη ιστοριογραφία. Εάν νοείται η ιστοριογραφία ως αναπαράσταση από μία κατασκευή, η συλλογική μνήμη βρίσκεται σε άρρηκτη συνάφεια με την έννοια της ομάδας. Η ιστορία των νοοτροπιών επικεντρώνεται στον τρόπο αντίληψης του κόσμου (πχ μέσα από χρησκειυικές δοξασίες και μεταφυσικές ανησυχίες) αλλά και του ατομικού είναι. Οι αντιλήψεις ως σημεία αναφοράς είναι κληρονομημένες ή σύγχρονες με την εποχή τους. Στα ζητούμενά της εντάσσονται οι διάρκειες και οι εμμονές, οι ρήξεις και νοητικοί μετασχηματισμοί, καθώς και οι τόποι ως επαναλαμβανόμενα στερεότυπα. Συνδέεται άρρηκτα με την κοινωνιολογική προσέγγιση της συλλογικότητας αλλά και με την κοινωνική ψυχολογία σε επίπεδο μελέτης των συμπεριφορών, των στάσεων και του πολιτισμικού ελέγχου των βιολογικών τάσεων.

Η σύγχρονη τάση στην ιστοριογραφία τείνει να παρακολουθήσει τις επιταγές της παγκοσμιοποίησης, δηλαδή τη γραφή μίας παγκόσμιας ιστορίας, αποχρωματισμένης, με πηγή τροφοδότησης έναν οποιονδήποτε δεσμό. Όμως μία τέτοια επιλογή, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Μαρκ Φερρό, οδηγεί δυνητικά σε ιδεολογική αγυρτεία ή τυραννία. Θα ήταν παράλογο και παραπλανητικό να αγνοήσουμε οποιαδήποτε από τις τρεις εστίες της ιστοριογραφικής παραγωγής. Είναι εξαιρετικά διαφοροποιημένες οι εκδοχές που προτείνουν, επιβάλλουν και αναπαράγουν. Ωστόσο είναι προτιμότερη η συνύπαρξη της δεσμοθετημένης ιστοριογραφίας με την αντιϊστορία. Το αίτημα για μία «Νέα Ιστορία», που εισηγήθηκε η ομάδα των Annales (Lefebvre, Braudel, Bloch) ήδη από το 1929, εδραιώνεται στο γνωστικό και το συγκρουσιακό υπόβαθρο στην ερμηνεία κάθε ιστορικής πραγματικότητας. Οι πειραματικές βάσεις της νέας αυτής αναζήτησης αποτελούν και το δεμέλιο της τοπικής ιστορίας.

Η τοπική ιστορία δεν είναι απολύτως ολική (πολυπρισματική) αλλά ούτε και εντελώς αποσπασματική. Προεκτείνει, βαθαίνει και συμπληρώνει τη γενική ιστορία. Στην επίσημη ιστοριογραφία σπανίως ο ερευνητής φτάνει στα τοπικά γεγονότα. Συνεπώς πρόκειται για παράθενο έδαφος, με τη δυνατότητα διασφάλισης πρωτότυπων θεμάτων για επεξεργασία. Κατά τη διδακτική προσέγγιση της τοπικής ιστορίας ο μαθητής οφείλει να κατανοήσει τη διαδικασία παραγωγής και διατύπωσης ιστοριογραφικού λόγου. Είναι εσφαλμένη λχ η επιλογή προσωποπαγούς ερμηνείας. Μπορεί να λειτουργήσει με την εφαρμογή της μεθόδου project. Συνιστά ασφαλώς ένα μοντέλο κατανόησης του ιστορικού γίνεσθαι, εφόσον σέβεται τις εστίες της γενικής ιστορίας και τις αφήνει να συγκρουστούν γόνιμα και εποικοδομητικά. Ας μη λησμονηθεί ότι εμπεριέχει κινδύνους, όταν ελλοχεύουν εθνικιστικές τάσεις και λανθάνουν τοπικιστικά στερεότυπα. Η τοπική ιστορία απελευθερώνει τη δημιουργική σκέψη του μαθητή και οξύνει το κριτικό και ιστορικό του αισθητήριο, όταν δε δογματίζει, δεν επιχειρεί να επιβληθεί ως δεσμοθετημένη ιστοριογραφία.

Με γνώμονα αυτές τις εκτιμήσεις επιλέχθηκε το συγκεκριμένο θέμα προς διερεύνηση. Τα οδωνύμια μίας πόλης συνιστούν ενδιαφέρουσα πηγή για την τοπική ιστορία και παράλληλα αποτελούν αφειρητά για κριτικό προβληματισμό. Φωτίζουν τα κίνητρα και αξιολογούν τις προθέσεις της εκάστοτε εξουσίας για την επιλογή της ονοματοθεσίας. Απηχούν πολιτισμικές αναφορές και αναπαράγουν την κυρίαρχη ιδεολογία ως κριτήριο. Ταυτόχρονα συνδέονται με τη συνειδητότητα και την ιστορική αυτογνωσία του σύγχρονου πολίτη. Η ανάγνωση του χώρου σημαίνεται αλλά και σημαίνει την ιστορική του ταυτότητα.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΟΔΩΝ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ²

I. ΔΕΙΓΜΑ : 568 ονόματα οδών

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΔΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΝΑΛΟΓΙΑ
Χώρος	163	28,7%
Χρόνος	8	1,4%
Πρόσωπα	397	69,9%
ΣΥΝΟΛΑ	568	100%

II. ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ : Χώρος

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΔΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΟΔΩΝΥΜΙΩΝ ΧΩΡΟΥ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΟΔΩΝΥΜΙΩΝ
Χωροχρονική συνάφεια	104	63,8%	18,3%
Μύθος-Αρχαιότητα	35	[21,5%]	[6,2%]
Μεσαίωνας	7	[4,3%]	[1,2%]
Νεότεροι χρόνοι	62	[38 %]	[10,9%]
• Προεπαναστατική περίοδος και εθνική παλιγγενεσία	14	(8,6%)	(2,5%)
• Μακεδονικός αγώνας, Βαλκανικοί πόλεμοι και συγχρονικά γεγονότα	8	(4,9%)	(1,4%)
• Χαμένες πατρίδες	25	(15,3%)	(4,4%)
• Ελληνοϊταλικός και ελληνογερμανικός πόλεμος, Κατοχή, Εθνική αντίσταση	10	(6,1%)	(1,8%)
• Η τραγωδία της Κύπρου	5	(3,1%)	(0,8%)
Γεωγραφικά τοπωνύμια *	44	27%	7,8%
Τοποθεσίες χωροταξικής-διοικητικής σημασίας για την πόλη	15	9,2%	2,6%
ΣΥΝΟΛΑ	163	100%	28,7

* Στην καταχώριση των γεωγραφικών τοπωνυμίων δε διαχωρίστηκαν όσα οδωνύμια έχουν τοπική εμβέλεια για τη Βέροια, καθώς αυτή η ταξινόμηση θα συμπεριληφθεί σε ειδική κατηγορία θεματικής κατανομής.

2. Η ονομαστική καταχώριση των οδωνυμίων κατά θεματική κατανομή και κατηγορία κατάταξης δεν παρουσιάζεται σε αυτήν τη δημοσίευση για λόγους οικονομίας χώρου. Είναι πάντως διαθέσιμα σε οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο.

III. ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ : Χρόνος

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΔΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΟΔΩΝΥΜΙΩΝ ΧΡΟΝΟΥ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΟΔΩΝΥΜΙΩΝ
Ιστορικές ημερομηνίες	3	37,5%	0,5%
• Πανελλήνια εμβέλεια	[2]	[25%]	[0,35%]
• Βαρύτητα για την τοπική ιστορία	[1]	[12,5%]	[0,15%]
Τελετουργίες και ιστορικά γεγονότα	4	50%	0,7%
Εποχές- Ο γεωργικός χρόνος	1	12,5%	0,2%
ΣΥΝΟΛΑ	8	100%	1,4%

IV. ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ : Πρόσωπα

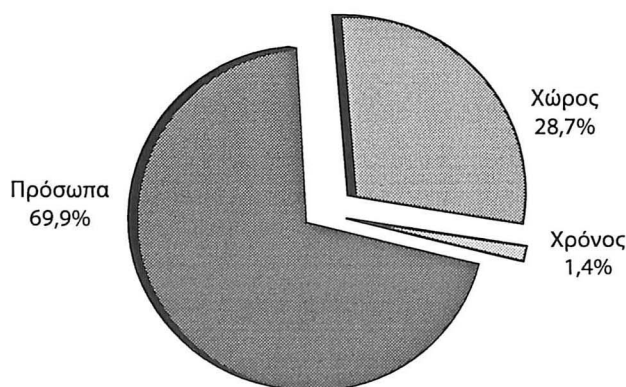
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΔΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΟΔΩΝ ΜΕ ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΟΔΩΝΥΜΙΩΝ
Ελληνική μυθολογία και αρχαιότητα	174	43,8%	30,6%
Βυζάντιο	25	6,3%	4,4%
Νεότεροι χρόνοι	81	20,4%	14,3%
Τουρκοκρατία κε	[49]	[12,3%]	[8,6%]
• Πανελλήνια εμβέλεια	(32)	(8%)	(5,6%)
• Τοπική δράση	(17)	(4,3%)	(3%)
Μακεδονικός αγώνας κε	[18]	[4,5%]	[3,2%]
• Πανελλήνια εμβέλεια	(7)	(1,8%)	(1,2%)
• Τοπική δράση	(11)	(2,7%)	(2%)
Κατοχή κε	[14]	[3,5%]	[2,5%]
Πολιτικοί	11	2,8%	1,9%
Τοπικοί παράγοντες	17	4,3%	3%
Άγιοι και πρόσωπα της θρησκευτικής ιστορίας	19	4,8%	3,4%
Επιστήμονες – Καλλιτέχνες	42	10,5%	7,4%
Προσωποποποιημένες έννοιες	11	2,8%	1,9%
Άγνωστα ονόματα	17	4,3%	3%
ΣΥΝΟΛΑ	397	100%	69,9%

Υ. Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΔΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΟΔΩΝΥΜΙΩΝ
Χώρος	23	4,1%
Χρόνος	2	0,4%
Πρόσωπα	52	9,2%
Συνολα	77	13,7% *

* Το ποσοστό που αφορά στην κατανομή των προσώπων παρουσιάζει μια ελαφρά απόκλιση του +3% περίπου, δεδομένου ότι προσμετρώνται και τα οδωνύμια, στα οποία συμπεριλαμβάνονται πρόσωπα άγνωστα αλλά πάντως με παρουσία και δράση σε τοπικό επίπεδο.

ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΩΝ ΑΝΑΛΟΓΙΩΝ ΣΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑ ΤΩΝ ΟΔΩΝ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ – 2004

Παρατηρήσεις και εκτιμήσεις

✓ Η Βέροια είναι μία από τις αρχαιότερες πόλεις του ελλαδικού χώρου με συνεχή κατοίκηση *in situ* στην ιστορική της πορεία. Το άφθονο επιγραφικό υλικό (με αναφορές στο ρόλο της πόλης ως διοικητικού και θρησκευτικού κέντρου, ιδίως κατά την ελληνιστική εποχή και την πρώτη ρωμαιοκρατία-Αρχαιολογικό Μουσείο Βέροιας), οι ιστορικές και φιλολογικές μαρτυρίες (Όμηρος, Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Πολύβιος, Τίτος Λίβιος), τα διασωθέντα μεσαιωνικά χειρόγραφα, η καλλιτεχνική δημιουργία (η σπουδαιότερη έκφασή της αποτυπώνεται στα μνημεία της αρχαιότητας και προπαντός στους ιστορημένους, χριστιανικούς ναούς κυρίως της υστεροβυζαντινής και της μεταβυζαντινής περιόδου), η αξιοπρόσεκτη λαϊκή και ασική αρχιτεκτονική από την εποχή της Τουρκοκρατίας (όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει από τα κατалоιπα της, τα οποία επιβιώνουν σήμερα αναπαλαιωμένα), οι αρχειακές πηγές (το τοπικό Ιστορικό Αρχείο θεωρείται από τα πιο πλούσια και ενδιαφέροντα στις αναφορές του), όλα αυτά πιστοποιούν τη συγκεκριμένη εκτίμηση. Η Βέροια υπήρξε ανέκαθεν εύρωστο ασικό κέντρο. Τα εύφορα εδάφη, η φυσικά οχυρή της θέση, το ευπρόσιτο *territorium*, που ευνοεί τη συγκοινωνιακή της γεωγραφία και η γεινιάση με τη Θεσσαλονίκη διαμόρφωσαν την ασική φυσιογνωμία της πόλης, επέτρεψαν τις μετακινήσεις και εγκαταστάσεις πληθυσμών και συνετέλεσαν – ιδίως κατά τους νεότερους χρόνους – στη δημιουργία μίας πολυπολιτισμικής κοινότητας με ευδιάκριτες τις κοινωνικές ιεραρχίες. Η πληθυσμιακή πανσπερμία αποτυπώνεται σαφώς στη φυλετική γεωγραφία της πόλης : γηγενείς κάτοικοι, επείσασκοι πληθυσμοί κυρίως από τις περιοχές της δυτικής Μακεδονίας, ισχυρό προσφυγικό στοιχείο που ζυμώθηκε με τους εντόπιους πληθυσμούς και εμπλούτισε την οικονομική, την κοινωνική και πολιτισμική δραστηριότητα της πόλης (Πόνιοι, Μικρασιάτες, Καραμανλήδες, Θρακιώτες), Βλάχοι, Εβραίοι και μικρότερες ομάδες με ευδιάκριτη όμως παρουσία.

Ασφαλώς οι ποικίλες εθιμικές εκδηλώσεις – έστω και με τη μορφή του folklore, της τεχνητής δηλαδή αναβίωσης του παραδοσιακού πολιτισμού – που λαμβάνουν χώρα σε τακτά διαστήματα ετησίως, οι πολυάριθμοι σύλλογοι τοπικού χαρακτήρα (πχ των Κρητικών, των Γρεβενιωτών κá), η σταθερά εναλλασσόμενη παρουσία των δημοσίων λειτουργιών σηματοδοτούν το ενεργό γίγνεσθαι της πόλης σε συνάφεια με τη διαχρονική της οντότητα. Σήμερα, ακολουθώντας τα δεδομένα που καθορίζουν οι οικονομικοί συσχετισμοί και οι πολιτικές επιλογές του νεοελληνικού κράτους, η Βέροια είναι ένα αστικό κέντρο μεσαίας δυναμικής, με ήπιους ρυθμούς ανάπτυξης, ευθυγραμμισμένους κατεξοχήν στις προοπτικές και τα ενδεχόμενα της αγροτικής οικονομίας.

✓ Η ονοματοθεσία των οδών, ως γενικό αξίωμα, απηχεί σαφείς ιδεολογικές επιλογές και από κάθε άποψη είναι ενδιαφέρουσα πηγή για την ιστορική διαδρομή κάθε πόλης και αφετηρία κριτικού προβληματισμού. Τα πορίσματα είναι πάντοτε ενδιαφέροντα σε επίπεδο και της ιστορικής γεωγραφίας αλλά και της ιστορίας των νοοτροπιών. Στην περίπτωση της Βέροιας – ενδεχομένως και στις λοιπές ελληνικές πόλεις, μεγαλύτερες ή μικρότερες – η αριθμητική υπεροχή των προσώπων στα οδωνύμια είναι τουλάχιστον εντυπωσιακή. Τα ονόματα των προσώπων επικρατούν σε ποσοστό σχεδόν 70%, δηλαδή σε αναλογία υπερδιπλάσια σε σχέση με τις οδοσημάνσεις του χώρου και πολλαπλάσια προς εκείνες του ιστοριογραφημένου χρόνου. Είναι προφανής η τάση να τιμηθούν πρόσωπα με αξιοσημείωτη παρουσία και δραστηριότητα σε όλες τις περιόδους του ιστορικού βίου. Η συγκεκριμένη επισημάνση αφορά και την ελληνική ιστορία συνολικά και την τοπική ιστορία ειδικότερα (πρόσωπα – φορείς δράσης σε τοπικό επίπεδο). Η προσωποποίηση της ιστορικής δυναμικής δύναται να νοηθεί μάλλον ως απότοκο της επίδρασης που εξακολουθεί να ασκεί ο ιστορικός δεικτισμός του Leopold von Ranke και των επιγόνων του (Chatelet, Παπαρηγόπουλος). Η κυρίαρχη αντίληψη της παραδοσιακής ιστοριογραφίας για την ερμηνεία του ιστορικού γίγνεσθαι είναι σημαντική και στην ονοματοθεσία. Προτάσσεται ο ρόλος των ηγετών στη διαμόρφωση της ιστορικής φυσιογνωμίας κάθε εποχής. Σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης η προβολή των προσώπων στα οδωνύμια απορρέει από την αναγκαιότητα προβολής προτύπων. Αφηρημένες συμπεριφορές προσωποποιούνται, μετατρέπονται σε πρακτικές δράσης και αξίες ζωής αναγνωρίσιμες και αναγνώσιμες, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση υγιούς νοοτροπίας. Η επιλογή αυτή είναι πολιτικό ζήτημα αλλά και ζητούμενο. Η σημειολογία –ενδεχομένως και η πολυσημία- των οδωνυμίων είναι απότοκος των φορτίσεων που την επιβάλλουν. Σε αυτήν την εκδοχή ερμηνείας η ονοματοθεσία συνάδει με το κοινό αίσθημα της ιστορικής αυτοσυνειδησίας. Δεν είναι τυχαίο ότι όλα τα ολοκληρωτικά καθεστώτα – από την περίοδο του Οκταβιανού έως και την εποχή του Τσαουσέσκου στη μεταπολεμική Ρουμανία – εξαναγκάζουν, με την ενεργοποίηση του προπαγανδιστικού μηχανισμού, σε μετονομασίες, χρησιμοποιούν ως επιχείρημα την *damnatio memoriae* και μοιραία προκαλούν την ιστορική λήθη.

✓ Η Βέροια έχει προβληθεί τις τελευταίες δεκαετίες ως βυζαντινή πόλη - και όχι άδικα. Άλλωστε αυτό υπήρξε έως πρόσφατα και το βασικό μότο που υποδεχόταν τους επισκέπτες, αναγεγραμμένο σε πινακίδες στην είσοδο της πόλης. Τα μνημεία όλων των φάσεων της βυζαντινής τέχνης – ιδίως της ύστερης και της μεταβυζαντινής περιόδου – αφθονούν. Ωστόσο το μεσαιωνικό στοιχείο σε επίπεδο χωροχρόνου και προσώπων στην ονοματοθεσία παρουσιάζεται μάλλον υποτονικό, αν όχι υποβαθμισμένο. Αντιπροσωπεύει ένα ποσοστό χαμηλότερο του 6%. Αντιθέτως, τα ονόματα περιοχών και προσώπων, που συνδέονται με το μύθο και την ελληνική αρχαιότητα υπερτερούν σημαντικά (σε ποσοστό 30,6% επί του συνόλου των οδωνυμίων). Το ιδεολόγημα για αρραγή συνέχεια του ελληνισμού, όπως εμπνεύστηκε και καθιερώθηκε την εποχή του νεοελληνικού διαφωτισμού και οδήγησε σε υπερβάλλουσα αρχαιοπρέπεια και προγονοπληξία, είναι γνωστό. Μολονότι σε κάθε περίπτωση αυτό το ενδεχόμενο ελέγχεται, πιθανόν μία τάση εθνικού νεορομαντισμού να είναι ανιχνεύσιμη εδώ.

✓ Το νεοελληνικό στοιχείο κυριαρχεί. Εκτός από τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821, τα περισσότερα οδωνύμια είναι αφιερωμένα σε δύο γεγονότα καίριας σημασίας, ιδίως για μία πόλη της Μακεδονίας : στο Μακεδονικό Αγώνα και τους Βαλκανικούς Πολέμους. Αναμφίβολα, τα ονόματα πανελλήνιας εμβέλειας επικρατούν αλλά είναι αξιοσημείωτη και η παρουσία του τοπικού παράγοντα. Ανιμειωπίζεται με σεβασμό και αναγνωρίζεται η προσφορά των αγωνιστών, που κατάγονταν από τη Βέροια και την καταξίωσαν με τη δράση τους. Ομοίως επιλέγονται αρκετά ονόματα που καταγράφουν την ιστορική περιπέτεια του ελληνισμού αλλά και της πόλης κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο και την περίοδο της Εθνικής

Αντίστασης. Η ονοματοθεσία σε σχέση με το χρόνο παρουσιάζει εδώ και τη μεγαλύτερη αντιπροσωπεία. Τα προσωνύμια της περιόδου 1940-44 εμφανίζονται σε περιοχές της πόλης νεόχτιστες και πάντως όχι με παρουσία μακρότερη της εικοσαετίας. Αντικατοπτρίζεται σε αυτήν την περίπτωση ο ιδεολογικός προσανατολισμός της πολιτικής εξουσίας και η νοηματοδότηση των κριτηρίων στην ιστορική αξιολόγηση. Γενικότερα, στην ονοματοθεσία των οδών μίας πόλης καταγράφεται ανάγλυφα η πολιτική βούληση και οι ιδεολογικές προσλαμβάνουσες που κατά προτεραιότητα εγγράφονται σε κάθε εποχή. Σηματοδοτείται, επομένως, ιστορικά η περιπέτεια των ιδεών, η επιλογή της εκάστοτε εξουσίας να τιμήσει ή και να παραγκωνίσει γεγονότα και πρόσωπα, που έδρασαν στο ιστορικό προσκήνιο. Σε κάθε ιστορική φάση μεσαίας ή μικρής διάρκειας είναι εμφανής η τάση για σήμανση του χώρου με κριτήρια άλλοτε πιο συντηρητικά και ουδέτερα (ή εξουδετερωμένα) και άλλοτε πιο δυναμικά και προοδευτικά με την προβολή ονομάτων αιχμής. Συνακόλουθα ανιχνεύονται και πολιτικές «μόδες», ενώ δεν είναι σπάνιο να εμφολωθούν και κριτήρια πολιτικού λαϊκισμού, με πρόσημα τη στρεβλή αντίληψη περί ικανοποίησης του λαϊκού αισθήματος. Κατ' αναλογία παρατηρούμε ότι ο αγώνας και η τραγωδία του κυπριακού ελληνισμού σημαίνεται στην ονοματοθεσία. Αναμφισβήτητα το ενδιαφέρον εστιάζεται και στις χαμένες παιρίδες, όχι μόνο στα οδωνύμια που προβάλλουν το χώρο αλλά και τα πρόσωπα. Ιδίως σε σχέση με τον ποντιακό ελληνισμό, διαπιστώνεται ότι επιλέγονται πρόσωπα, τα οποία διαδραμάτισαν ρόλο σημαντικό στις εξελίξεις. Είναι δεμυτό το γεγονός ότι γνωστοποιείται η δράση αυτών των προσώπων στις επερχόμενες γενιές, επειδή ακριβώς η γνώση είναι περιορισμένη. Άλλωστε οι μαθητές διδάσκονται κατά βάση νεότερη και σύγχρονη ελλαδική ιστορία, ενώ η παράλληλη νεοελληνική ιστορία της διασποράς δεν παρουσιάζεται και παραμένει σχετικώς άγνωστη.

✓ Η ανάδειξη του τοπικού στοιχείου αποτελεί μία ακόμη ενδιαφέρουσα παράμετρο. Το ποσοστό δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό, κρίνεται όμως αρκετά αντιπροσωπευτικό. Αν συμπεριληφθούν και τα ονόματα οδών που είναι αφιερωμένα σε άγνωστα πρόσωπα, τα οποία και καταμετρούνται, τότε η προβολή του τοπικού παράγοντα ενισχύεται. Είναι σαφές η πρόθεση να τιμηθούν πρόσωπα με δράση στην τοπική κοινωνία κατά την εμπόλεμη αλλά και την ειρηνική περίοδο. Αναγνωρίζεται η ανάγκη να προβληθεί το τοπικό στοιχείο, να τιμηθεί η προσφορά του και να συνδεθεί με τα δρώμενα της νεοελληνικής ιστορίας συνολικά. Είναι πάντα ενδιαφέρον να διερευνώνται τα κριτήρια επιλογής στην ονοματοθεσία, με γνώμονα τις μαρτυρίες των αρχείων (πχ πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου, δράση και προτάσεις τοπικών Συλλόγων κτλ).³ Πολλά από τα ονόματα αυτά διατηρούνται ως οικογενειακά επώνυμα στη σύγχρονη κοινωνία της Βέροιας δηλώνοντας σχέσεις καινούσας συγγένειας. Λειτουργούν ως πρότυπα στον τοπικό πληθυσμό και προπαντός η εμβέλεια της τοπικής ιστορίας διευρύνεται.

✓ Η τοπική κοινωνία αναγνωρίζει την προσφορά των πνευματικών ανθρώπων και των καλλιτεχνών. Αποτίει μάλιστα φόρο τιμής σε όσα πρόσωπα σηματοδοτούν την πνευματική ιστορία της πόλης διαχρονικά (πχ ο Ιωάννης Κωιτούνιος ή ο Δημήτριος Βικέλας). Αντιστοίχως, οι ευεργέτες και οι δωρητές – θεμελιωτές πνευματικών ιδρυμάτων, βιβλιοθηκών κτλ αντιπροσωπεύονται ικανοποιητικά. Η παρουσία προσωπικοτήτων των γραμμάτων και της τέχνης στα οδωνύμια της πόλης σε ένα ποσοστό 7,4% είναι ενθαρρυντική. Αντινακλά τις ιδεολογικές ζυμώσεις ως προς τα κριτήρια επιλογής και την κουλτούρα της τοπικής κοινωνίας. Αξίζει να επισημανθεί ότι και οι προσωποποιημένες έννοιες αποτελούν μία ενδιαφέρουσα πτυχή στην ονοματοθεσία. Σχετίζονται με ιστορικά γεγονότα ως αφηρημένη εξεικόνισή τους (πχ δημοκρατία, δόξα κλπ). Ομοίως αποτυπώνονται ανθρώπινες προσδοκίες ή αξίες με ευχειτική προαίρεση (πχ ευτυχία, αρετή κτλ). Εάν έχει σημασία η ταξική ταυτότητα της ονοματοθεσίας, τότε είναι ενδεικτικό ότι αυτά τα ονόματα συσσωρεύονται στις περιοχές, όπου παραδοσιακά πόλης.

3. Πρβ Β Κ Δαλκαβούκη, Τα οδωνύμια της Βέροιας – Προσεγγίσεις στη φυσιογνωμία μιας επαρχιακής πρωτεύουσας στη μεταπολεμική περίοδο, Πολιτιστικά Δρώμενα, αριθμ. έκδ. 32, Βέροια 2004. Ο συγγραφέας πραγματεύεται διεξοδικά τις προδιαγραφές ονοματοθεσίας στους δρόμους της πόλης κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Καταγράφει συστηματικά τις πληροφορίες του αρχειακού υλικού επιχειρώντας την ερμηνευτική τους αξιολόγηση με κριτήρια ιστορικής δεοντολογίας.

✓ Ο χώρος αντιπροσωπεύεται στην καταχώριση των οδωνυμίων σε ποσοστό 28,7%. Ειδικότερα οι ονομασίες οδών με περιοχές τοπικής σημασίας εγγράφονται στο 4,1%. Είναι χαρακτηριστικό ότι μνημονεύονται περιοχές, οι οποίες συνδέονται με ιστορικά γεγονότα, πολιτικές πραγματικότητες ή παρεμφερή δρώμενα. Συνεπώς πρόκειται για ονοματοθεσία χωροχρονικής συνάφειας. Στις επαρχιακές πόλεις κυρίως, η σύνδεση με το χώρο αποτελεί κοινό τόπο στην επιλογή ονομάτων. Τα «σημάδια του τόπου» είναι εμφανέστερα στις οδούς με ονόματα αγίων, στη μνήμη των οποίων είναι αφιερωμένες και οι ομώνυμες εκκλησίες της περιοχής. Συχνά τα οδωνύμια εξυπηρετούν ανάγκες προσανατολισμού στην πόλη και αποικτούν χωροταξική σημασία. Καθίστανται σημεία αναφοράς για την παρουσία δημόσιων κτιρίων και ιδρυμάτων, έχουν λειτουργική σημασία για τον επισκέπτη της πόλης και διασώζουν ιστορικές αναφορές για τη χωροσήμανση. Τα τοπωνύμια και τα προσωνυμύμια, τα οποία σχετίζονται με τις χαμένες πατρίδες κυρίως επιχωριάζουν σε περιοχές που ιδρύθηκαν οι πρώτοι προσφυγικοί συνοικισμοί της πόλης μετά την καταστροφή του 1922. Τέλος, η πόλη της Βέροιας δεν πέρασε ποτέ στο στάδιο της συστηματικής εκβιομηχάνισης (όπως συνέβη π.χ με τη γειτονική Νάουσα) και παρέμεινε ως βάση της οικονομικής ανάπτυξης και της παραγωγικής διαδικασίας η αγροτική δραστηριότητα – ακόμη και με τη μορφή της βιομηχανικής κατεργασίας και συσκευασίας των γεωργικών προϊόντων. Συνεπώς εμφανίζονται ονόματα οδών, τα οποία παραπέμπουν στον αγροτικό χώρο και χρόνο.

Βιβλιογραφία

- Β. Γ. Αυδίκος, *Η αποτύπωση των ιστορικών και κοινωνικών γεγονότων στην ονοματοθεσία των οδών της Πρέβεζας*, Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, εκδ. Δήμου Πρέβεζας, 1993.
Βέροια- Βυζαντινή πόλη, εκδ. Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτισμού Βέροιας, 1997
 Θ. Γ. Γαβριηλίδης, *Η Βέροια στους αιώνες, Βεργιώτικα (sic) σημειώματα*, Βέροια 1999
 Β. Δημητριάδης, *Η κεντρική και δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή*, εκδ. ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 1973
 Ε Χ Κάρ, *Τι είναι η ιστορία*, (μτφρ Φρίντας Λιάππα) εκδ. Πλανήτης, Αθήνα 1984
 Α. Κυριακίδου – Νέστορος, *Λαογραφικά μελετήματα*, εκδ. Ολκός, Αθήνα 1975
 Γ. Λεονταίνης – Μ. Πεπούση, *Η τοπική ιστορία ως πεδίο σπουδής στο πλαίσιο της σχολικής ιστορίας*, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 2001
 Μ. Μερακλής, *Ελληνική λαογραφία – Κοινωνική συγκρότηση*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1984
 Γ. Μίντσης, *Εθνολογική σύνθεση της Μακεδονίας*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 1997
 Β. Παναγιωτόπουλος, *Αγροτική έξοδος και σχηματισμός της εργατικής δύναμης στην ελληνική πόλη*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας - Νεοελληνική πόλη, Οθωμανικές κληρονομίες και ελληνικό κράτος, Αθήνα – Ερμούπολη, 1985
Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα Εγκυκλοπαίδεια, έκδ. 1993
 Η. Πετρόπουλος, *Η ονοματοθεσία οδών και πλατειών*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995
 Γ. Πλουμίδης, *Γεωγραφία της ιστορίας του νεοελληνικού χώρου*, Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών 151, εκδ. ΔΝ Καραβία, Αθήνα 1981
 Ι.Δ. Ράικος, *Ιστορικοί περίπατοι στους δρόμους των Αθηνών*, εκδ. Αστυνομικά Χρονικά, Αθήνα 1970
 Β. Ρόκκου, *Συμβολή στη μελέτη της κοινωνίας του κτηνοτροφικού χωριού*, Διδακτορική διατριβή, Γιάννενα 1983
 Β. Ρόκκου, *Η ορεινή πόλη της κτηνοτροφίας, πόλη της υπαίθρου*, *ibid*, Αθήνα – Ερμούπολη 1985
 Γ. Χιονίδης, *Ιστορία της Βέροιας (της πόλεως και της περιοχής), Τόμος Α*, Βέροια 1960
 Γ. Χιονίδης, *Ιστορία της Βέροιας (της πόλεως και της περιοχής), Τόμος Β – Βυζαντινοί χρόνοι*, Θεσσαλονίκη 1970
 Γ. Χιονίδης, *Συνοπτική ιστορία της Βέροιας*, Θεσσαλονίκη, 1981
 Γ. Χιονίδης, *Οι ανέκδοτες αναμνήσεις του Γιώτη Ναούμ για τους Βλάχους της Ηπείρου και της Μακεδονίας στη διάρκεια του 19ου αιώνα και για την επανάσταση του 1878 στη Μακεδονία*, «Μακεδονικά», Τόμος ΚΔ, Θεσσαλονίκη 1984
 Γ. Χιονίδης, *Η απελευθέρωση της Βέροιας και της Νάουσας σύμφωνα με αφηγήσεις αυτοπτών μαρτύρων*, έκδ. Ροταριανού Ομίλου Βέροιας, 1986

Η Βαλιντέ Σουλτάνα του 1822

Αφιέρωμα στην ΗΡΩΪΚΗ ΝΑΟΥΣΑ

Θωμάς Γαβριηλίδης
Φιλόλογος

Ο μακεδονικός Απρίλης πρέπει να είναι αφιερωμένος στη μεγάλη δυσία της Νάουσας στο βωμό της Ελευθερίας του Γένους μας, η οποία διαδραματίστηκε μέσα στο οκταήμερο 6-13 Απριλίου του 1822 (με το παλιό ημερολόγιο), τότε που μετά από τις λεηλασίες, τις πυρπολήσεις, τους εξανδραποδισμούς, τους πνιγμούς, τις σφαγές και τους απαγχονισμούς, τα παρεπόμενα της άλωσης, στον τόπο, που πιο πριν έσφυζε από ζωή, δεν είχε απομείνει ζωντανός, σύμφωνα και με τη σουλτανική εντολή, ούτε ένας πετεινός για να διαλαλήσει το ζημέρωμα της επόμενης μέρας.

Τόσο μεγάλο ήταν το μένος του σουλιάνου εναντίον «των άπιστων ραγιάδων», οι οποίοι παρά τα ιδιαίτερα προνόμια που τους είχαν παραχωρηθεί, τόλμησαν να υψώσουν τη σημαία της επανάστασης, ώστε ξέχασε ότι η ολοκληρωτική καταστροφή της Νάουσας ήταν αντίθετη με τα οικονομικά συμφέροντα «της βασιλομήτορος - βαλιντέ σουλτάνας», της οποίας η πόλη

αυτή της Μακεδονίας ήταν ένα από τα πιο προσοδοφόρα χάσια, κάτι για το οποίο δεν κάνει κανένα λόγο ο συγγραφέας της *Ιστορίας της Πόλεως Ναούσης* (από της ιδρύσεως μέχρι της καταστροφής του 1822), ο οποίος γράφει ότι «η βασιλομήτωρ καυχώμενη επί τη προαγωγή και ακμή της πόλεως της εκάλει αυτήν ροδώνα της (Γκιουλμπαγισέ) και τότε κατά το 1822 ο Αβουλουβούτ κατέστρεψε την επαναστάσαν πόλιν άνευ της γνώσεως και συγκαταθέσεως του αυτοκράτορός του, η βασιλομήτωρ μαθούσα το γεγονός, τοσούτον εξεμάνη κατά του υιού της Μαχμούτ Β', ώστε ασκεπτής ώρμησεν εις το μέσον του Διβανίου διά να στραγγαλίσει αυτόν, αλλ' η έκπληξις, ην ο σουλτάνος έδειξεν επί τω ακούσμαι και η προφανής λύπη του κατηύνασαν τον θυμό αυτής...».

Από την *Ιστορία* που προαναφέρθηκε δεν πληροφορούμαστε τίποτε δυστυχώς για την ταυτότητα της βασιλομήτορος, της μάνας του σουλτάνου Μαχμούτ Β', ενώ από τα Αρχεία του Ιεροδικείου Βέροιας μαθαίνουμε ότι η καταστροφή της Νάουσας έγινε με εντολή του σουλτάνου.

Ας σημειωθεί ότι η *Ιστορία της πόλεως Ναούσης* δεν αναφέρει το όνομα καμιάς από της «Βαλιντέ σουλτάνες», οι οποίες είχαν υπό την προστασία τους τη Νάουσα από την πρώτη ημέρα της ίδρυσής της ούτε καν εκείνο της πρώτης «υπό τους πόδας» της οποίας την έδεσε ο φερόμενος ως ιδρυτής της στρατηγός του Σουλτάν Μουράτ Αβρανός ή Εβρενός. (Ε.Ι. Στουγιαννάκη, *Ιστορία της πόλεως Ναούσης* κατά ανέκδοτον σχεδιάσμα Δ. Πλαταρίδου, εκδ. 1976 σελ. 37 κ.ε.) (valid, τούρκικα = πατέρας και valide = μητέρα).

ΜΑΡΑ, Η ΠΡΩΤΗ ΒΑΛΙΝΤΕ ΣΟΥΛΤΑΝΑ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Σύμφωνα με όσα τους μήνες Σεπτέμβριο - Οκτώβριο του 2000 είχε δημοσιεύσει στο ΛΑΟ ο γράφων για την ίδρυση της Νάουσας και τα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν σ' αυτήν, τα οποία περιλαμβάνονται στο βιβλίο του «*Νάουσαν Ακρότομον...Πέτραν*» (2001), η Νάουσα ιδρύθηκε ή μάλλον επανασυνοικίστηκε από τον εγγονό του φερόμενου ως ιδρυτή της Γαζή Εβρενός, τον Χατζή Αχμέτ μπέη, τον επωνομαζόμενο και Εβρενόζογλου (1400; - 1498) έπειτα οπωσδήποτε από το έτος 1433, κατά το οποίο ο σουλτάνος Μουράτ Β' (1421-1451) νυμφεύτηκε την Μάρα Μπράνκοβιτς - Κομνηνού (1412-1487), τη Σερβοβυζαντινή αρχοντοπούλα, κόρη του Σέρβου ηγεμόνα Γεωργίου Μπράνκοβιτς, την οποία, αν και δεν του τεκνοποίησε, την έχρισε «βαλιντέ Σουλτάνα» και της ανέθεσε την ανατροφή του γιου και διαδόχου του Μεχμέτ Β', του πορθητή, ο οποίος αναγνωρίζοντας την αγάπη και τη στοργή, που του είχε δείξει, τη σεβόταν και την τιμούσε σ' όλη του τη ζωή σαν αληθινή του μάνα.

Η χριστιανή ορθόδοξη Μάρα Μπράνκοβιτς - Κομνηνού ήταν οπωσδήποτε η πρώτη «βαλιντέ Σουλτάνα» προστάτισσα της Νάουσας, αν γίνει δεκτό ότι η Νάουσα ιδρύθηκε μετά το 1433 ή και κατά το έτος αυτό, σύμφωνα με τον ανώνυμο Ναουσαίο, τον συγγραφέα του έργου «*Ιστορικόν της Νιάουσας*» που ήταν και αυτόπτης μάρτυρας του Ολοκαυτώματος του 1822, και ήταν αυτή που μεσολάβησε να δοθούν στην προστατευομένη της πόλη τα προνόμια, που τη βοήθησαν να προοδεύσει πολύ γρήγορα.

ΑΪΜΕ ΝΤΙΟΥΜΠΟΥΚ ΝΤΕ ΡΙΒΕΡΥ Η ΒΑΛΙΝΤΕ ΣΟΥΛΤΑΝΑ ΤΟΥ 1822

Η δεύτερη βασιλομήτωρ - βαλιντέ σουλτάνα προστάτισσα της Νάουσας για την οποία κάνει λόγο χωρίς να την κατονομάζει η «*Ιστορία της πόλεως Ναούσης*» είναι η μάνα του σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808-1839), η Αϊμέ Ντιουμπούκ ντε Ριβερύ, για την οποία ήδη σημειώθηκε πιο πάνω ότι αποκαλούσε τη Νάουσα «ροδώνα της» (γκιούλ μαγισέ στα τουρκικά) και ότι, όταν πληροφορήθηκε το 1822 ότι καταισράφηκε «ο ροδώνας της» από τον Αβδούλ Λουμπούτ πασά, όρμησε «ασκεπής» σαν τρελή να πνίξει το σουλτάνο γιο της ως αίτιο της συμφοράς της.

Ας σημειωθεί ότι τις δύο βαλιντέ σουλτάνες προστάτισσες της Νάουσας, για τις οποίες κάνει λόγο η «*Ιστορία της πόλεως Ναούσης*», (χωρίς, όπως προαναφέρθηκε, να τις κατονομάζει) τη Μάρα Μπράνκοβιτς - Κομνηνού (1412-1487, 15^{ος} αιώνας) και την Αϊμέ Ντιουμπούκ ντε Ριβερύ (19^{ος} αιώνας) τις χωρίζουν πάνω από τριακόσια χρόνια, στα οποία δεν ξέρουμε αν κάποια άλλη βαλιντέ σουλτάνα ενδιαφέρθηκε για τη Νάουσα. Μια σχετική έρευνα στην ιστορία των βαλιντέ σουλτάνων της Τουρκίας θα ήταν πολύ ενδιαφέρουσα.

ΠΩΣ Η ΑΪΜΕ ΕΓΙΝΕ ΒΑΛΙΝΤΕ ΣΟΥΛΤΑΝΑ

Το πώς η Αϊμέ Νιουμπούκ ντε Ριβερύ, που ήταν μια Γαλλίδα Κρεολή (μιγάς) από τη Μαρτινίκα, ένα νησί της κεντρικής Αμερικής στο αρχιπέλαγος των Αντιλλών, γαλλική αποικία, έγινε σουλτάνα αρχικά και έπειτα βαλιντέ σουλτάνα, μοιάζει με μυθιστόρημα.

Η Αϊμέ πολύ νέα και πολύ όμορφη στάλθηκε από το Γάλλο πατέρα της, από τη Μαρτινίκα, στην πατρίδα του τη Γαλλία για να πάρει γαλλική παιδεία. Όταν τελείωσε τις σπουδές της μπήκε σ' ένα καράβι για να γυρίσει στη γενέτειρά της. Κατά «καλή της τύχη!» στο ταξίδι αυτό έπεσε στα χέρια Αλγερινών πειρατών, οι οποίοι την πούλησαν ως ακριβοπληρωμένη σκλάβα στο μπέη του Αλγερίου, που έκθαμβος από την εξωτική ομορφιά της και τη γαλλική της φινέτσα σκέφτηκε ότι είχε μια πρώτης τάξεως ευκαιρία να φανεί αρεστός στον αφέντη του, τον σουλτάνο Αβδούλ Χαμίτ Α' (1774-1788), πασίγνωστο για τη φιληδονία του και το πλούσιο χαρέμι του, και χωρίς να χρονοτριβήσει του την έστειλε στην Κωνσταντινούπολη ως δώρο!

Η Αϊμέ με τα προσόντα που διέθετε δεν άργησε να κατακτήσει την καρδιά του σουλτάνου της και να γίνει η ευνοούμενη σύζυγός του, η μάνα του γιου και διαδόχου του Μαχμούτ Β' (1808-1839) και η γιαγιά, στη συνέχεια, του εγγονού του Αβδούλ Μετζίτ Α' (1839-1861).

Η Γαλλίδα κρεολή Αϊμέ Νιουμπούκ ντε Ριβερύ ήταν επομένως η βαλιντέ σουλτάνα, που έπεισε τον σουλτάνο γιο της Μαχμούτ Β' να διώξει από τη Νάουσα τον Αλή πασά το 1811-1812, έπειτα από παράκληση του άρχοντα Ζαφειράκη, ο οποίος είχε πάει γι' αυτό το λόγο στην Κωνσταντινούπολη το 1808, και όχι κάποια «εκ της εν Ασία Γεωργίας» όπως αναφέρεται στην 110 σελίδα της Ιστορίας της πόλεως Ναούσης των Σιουγιαννάκη – Πλαταρίδη.

Το λάθος το σχετικό με την καταγωγή της βαλιντέ σουλτάνας των χρόνων 1808-1812, που αναφέρθηκε ότι υπάρχει στην *Ιστορία της πόλεως Ναούσης* του Ε. Ι. Σιουγιαννάκη, δεν αποκλείεται να οφείλεται στην αναταραχή που υπήρξε στα σουλτανικά πράγματα μετά τη δολοφονία του Αβδούλ Χαμίτ Α', του Σελίμ Γ' από τον Μουσταφά Δ' το Μάιο του 1807. Ο Μουσταφάς Δ', που ήταν μεγαλύτερος αδελφός του Μαχμούτ Β', έμεινε στον θρόνο μόνο για ένα χρόνο περίπου, ως τον Ιούλιο του 1808, οπότε εκτελέστηκε από έναν επαναστάτη, τον Μπαϊρακτάρ.

Ως το Μάιο λοιπόν του 1807 βαλιντέ σουλτάνα πρέπει να ήταν η μητέρα του σουλτάνου Σελίμ Γ'. Τη διαδέχτηκε η μητέρα του Μουσταφά Δ', του αδελφού του Μαχμούτ Β', δηλαδή η Αϊμέ Νιουμπούκ ντε Ριβερύ, αν ο Μουσταφάς ήταν γιος αυτής και όχι κάποιας άλλης από τις συζύγους του Αβδούλ Χαμίτ Α', αν δηλαδή ο Μουσταφάς Δ' ήταν ομομήτριος αδελφός του Μαχμούτ Β' και όχι ετεροθαλής.

Η Αϊμέ Νιουμπούκ ντε Ριβερύ, η όμορφη και καλλιεργημένη Γαλλίδα κρεολή, έγινε σίγουρα βαλιντέ σουλτάνα το 1808, όταν ανέβηκε στο θρόνο ο γιος της Μαχμούτ Β' και είχε τα προνόμια αυτού του τίτλου ως το τέλος της βασιλείας του, το 1839. Αυτή ήταν επομένως η βαλιντέ σουλτάνα που είχε ως χάσι της τη Νάουσα, αποκομίζοντας από αυτήν πάνω από εκατό χιλιάδες άσπρα το χρόνο, και το 1822, όταν η Νάουσα ιμωρήθηκε με ολοκληρωτική καταστροφή, γιατί θέλησε να αποτινάξει τον τούρκικο ζυγό και να ζήσει ελεύθερη από κάθε ακριβοπληρωμένη προστασία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μ.Ε.Ε. ΠΥΡΣΟΣ (Λήμματα σχετικά με σουλτάνους).

Ε.Ι. Σιουγιαννάκη, *Ιστορία της πόλεως Ναούσης, από της ιδρύσεως μέχρι της καταστροφής του 1822 κατά ανέκδοτου σχεδίασμα Δ. Πλαταρίδου*, β' έκδοσις Θεσσαλονίκης 1976.

Θωμά Γαβριηλίδη : α) *Μάρα Μπράγκοβιτς – Κορνηνού*, εφ. ΛΑΟΣ 8 Οκτωβρίου 2000. β) *Νάουσας Ακρότομον.... Πέτραν, ναουσαϊκά σημειώματα*, 2001 και γ) *Δύο επώνυμες βαλιντέ σουλτάνες της Νάουσας*, εφημ. ΛΑΟΣ, 4 Αυγούστου 2001.

ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Κ.Ε.Π.Α. Δ. ΒΕΡΟΙΑΣ
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Τοπικής Ιστορίας

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΔΕΛΦΩΝ ΚΕΝΤΡΟ

Πρόεδρος: Μελά και Μπιζανίου

Τηλέφωνο: 233106160, 233107812

Επίσημη Διαχείριση Πολιτισμικών Προγραμμάτων Περιφερειακό Θεάτρο

Κέντρο Πολιτισμικών Προτοβουλιών και Ενημέρωσης

ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΧΝΩΝ

Πρόεδρος: Μελά και Μπιζανίου

ΑΝΤΩΝΙΑΔΕΙΟΣ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ & ΤΕΧΝΩΝ

Αντωνιάδη 19

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ «ΘΕΑΝΩ ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ»

Θ. Ζωγιοπούλου 3, τηλ. 2331024879

ΑΙΘΡΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ «Ολγάνος»

Ολγάνου 19, τηλ. 2331028277

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Ιεραρχών 4, τηλ. 2331023880

ΘΕΡΙΝΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ «Μελίνα Μερκούρη»

Άλσος Παπάγου, τηλ. 2331072664

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

Κουντουριώτη 8, τηλ. 2331067308 & 2331026877